

**Изкуство и антропософия Импулсът на
Гьотеанума: Летен курс по изкуства 1921
GA 77b**

Рудолф Щайнер

- | | |
|---|-----------|
| 1. <u>Встъпителна лекция</u> | 21 август |
| 2. <u>Антропософия и изкуство</u> | 23 август |
| 3. <u>Антропософия: Науката за човека</u> | 24 август |
| 4. <u>Антропософията като морален импулс и творческа социална сила</u> | 26 август |
| 5. <u>Сесия с въпроси и отговори</u> | 26 август |
| 6. <u>Обиколка с екскурзовод на сградата Гьотеанум</u> | 25 август |
| 7. <u>Уводни думи към лекция със слайдове за сградата на Гьотеанума</u> | 27 август |
| 8. <u>Евритмия в образованието и преподаването</u> | 22 август |
| 9. <u>Евритмията като свободно изкуство</u> | 24 август |
| 10. <u>Евритмия в драматичните изкуства</u> | 26 август |
| 11. <u>Заклучителни думи</u> | 27 август |

1. Встъпителна лекция

Уважаеми участници! Мое задължение е да ви поздравя най-сърдечно, събрали се тук за духовната работа, която ще се извършва през следващите осем дни в Гьотеанума. Ще ми повярвате, когато ви уверя в искреното си и сърдечно убеждение, че това, което ще бъде постигнато тук, в този Гьотеанум, не бива да произтича от субективния произвол на един човек или група хора, а да бъде изпълнение на изискванията, поставени пред съвременното човечество от самия дух на времето, за всеки, който е способен да ги чуе. И така, аз не само приветствам всички вас тук, но заедно с всички вас, които сте се събрали за честен труд, бих искал да приветствам и този дух на нашето време, този дух на настоящето, който говори толкова ясно за силите на упадък в най-разнообразните области на живота и човешката работа и това, което трябва да бъде заменено от нови сили от ума, от сърцето, от душите на човешките същества, от нови сили, които могат да бъдат открити само ако се използват определени духовни източници на човешкото вътрешно същество в това настояще време: Този дух на времето, човек би искал да го приветства чрез всичко, което може да се постигне тук, в този Гьотеанум, който сам по себе си води началото си от неговите изисквания. Но има много неща, които пречат на изпълнението на това изискване в настоящето. Огромно много от тях произлизат от определен вид вътрешна човешка мързел; има много, които произлизат от един много специфичен вид човешки страх. И накрая, има много препятствия, вкоренени в стари навици на мислене, които са трудни за преодоляване. Едва ли е възможно някой да поздрави духа на съвременната епоха напълно честно, ако не може да се справи с всички препятствия, които се крият в тази умствена ленивост, в този духовен страх, в тези наследени навици на мислене. Хората са свикнали дотолкова с великите, значими, истински плодове на човешкото развитие, които са се родили през последните няколко века, че сега им е доста неудобно да търсят преход към нещо ново.

В края на Средновековието човечеството е преминало от вяра във външни авторитети по духовни въпроси към известна вътрешна свобода. Но през последните три-четири века то е станало зависимо от нещо друго, от всякакви авторитети, които вярва, че носи в сърцето си, но които по същество са отново само [външни] авторитети. Това е неопределеният, едва разбираем авторитет на това, което човек е свикнал да нарича „научен“, а има и други външни авторитети, които се намират в социалните институции, на които човекът на настоящето иска да се подчини и от които може да избяга само ако ги избяга по собствена инициатива, от пълна човешка свобода, ако ги надрасне в дейност, която [но] намира за толкова трудна за надраснала, защото би предпочел да продължи удобно по начина, който предписанията на науката или на външните социални институции могат да му подсказват; той потъва, така да се каже, в това, което е донесло обичайното

образование, обичайното общонаучно вярване, общата култура. Той търси, както се казва, своето място в социалния свят и не намира собствената инициатива на душевния живот, пълната свобода на вътрешното същество. Защото последното е неудобно: човек не може да мисли по изтърканите начини, трябва да се измъкне от тях. Това може да се направи само чрез вътрешна смелост, чрез вътрешна инициатива и от пълно чувство за свобода. Удобно е да се движиш по утъпкани пътеки, прокарани през вековете. Неудобно е да търсиш изискванията на духовното в нашето настояще време от духовни висоти с вътрешна смелост, вътрешна свобода и вътрешна инициатива.

И второто нещо, уважаеми присъстващи, е, почти бих казал, един мистериозен страх, който присъства в човечеството днес. Няма друга тревожност, която да се открие в настоящето време; но сякаш сборът от всички тревоги, които биха могли да се натрупат в човешкия ум, се обобщава в един общ вътрешен страх, страхът от новото, страхът от все още непознатите, изгряващи сили във всички области на душата и от външния живот, от които се нуждаем. Но този страх не се проявява в истинската си форма. Хората днес биха се засрамили, ако този страх се прояви в истинската си форма и трябваше да го покажат. Този страх се проявява в маска. Появява се в маска, която не изглежда толкова грозна, в маска, която е дори много съблазнителна. Това се случва по такъв начин, че този, който всъщност просто се страхува от новото, непознатото, пред лицето на по-старото, търси всички възможни логически и интелектуални причини, с които може да го обоснове. Всеки ден го преживяваме, че страхът от новото, непознатото всъщност седи в душите на хората. Те идват и казват: Това, което ни се представя, противоречи, както може да се докаже, на определени научни резултати. Често подобни предполагаеми доказателства се появяват в плътно затворена форма, така че човек трудно може да се измъкне от мрежата им от мисли. Но тези мрежи от мисли не са нищо повече от приятната маска, в която е облечен страхът от новото и непознатото. И тъй като е толкова хубаво да можеш да кажеш: Можеш да докажеш нещо логично, всички отделни аргументи срещу новото са верни – ти също така маскираш факта, че се страхуваш от новото, страх, от който би се срамувал, ако го покажеш в истинската му форма. Голяма част от това, което се появява днес с привидно научно основание, с привидно строга логика, не е нищо повече от маската на вътрешния страх от новото, непознатото. Антропософската духовна наука, както е предвидена тук, не иска нищо повече от това да води тези вътрешни душевни опасности за по-нататъшния прогрес на настоящето пред погледа на душата в пълно обмисляне. И третото нещо е да се упорства в онези навици на мислене, които са били възпитани през последните три, четири, пет века, наистина не от безполезни източници; те са произлезли от това, което наистина се е развило в строгата наука от времето на Галилей, която е достигнала определена кулминация през 19 век. Строгите вътрешни дисциплини, дисциплините на външното наблюдение и

експериментиране са дошли върху човечеството; те са вложили духа на своя труд и труд дори в най-ниските училища. Но заедно с това са се появили и онези навици на мислене, които - тъй като са по същество толкова лесни за постигане, въпреки че методите са строги - също се вкореняват най-интензивно в човешката душа, онези навици на мислене, които откриваме навсякъде днес, където и да чуем някакъв разговор за науката и за вярата, за изкуството, за прогреса на човечеството, за социалния живот. И тези навици на мислене са най-тясно свързани с външния живот. Човекът се е научил по великолепен начин да борава технически с външния живот, именно чрез тези навици на мислене. Следователно, тези навици на мислене са се свързали най-интензивно и с егоизма, с всичко, което го е довело, този човек, в съвременния социален живот. И така, тези мисловни навици, които са само продукт на последните четири-пет века, изглеждат на днешния човек като нещо, което води до мислене в самата абсолютност. И докато човек, след като е придобил определени навици, се придържа към тези навици до такава степен, че от несъзнателно убеждение си мисли, че ако се откаже от тези навици, ще загуби част от собственото си същество, нещата са още по-лоши с мисловните навици, особено с онези мисловни навици, които са се формирали в човечеството в най-новата епоха. Човекът счита това, което е само навик за мислене, за действителната същност на самото мислене. И тъй като правилно вярва, че мисленето е свързано с най-дълбоката природа на човека, той се придържа към тези навици за мислене, защото вярва, че те са единственото правилно мислене и мисли, че с тези навици за мислене би загубил себе си, своята човешка същност. Той вярва, че би загубил всякаква основа на светоглед, на концепция за живота, ако се откаже от тези навици за мислене. И често той дори не подозира доколко е станал жертва на тези навици на мислене от последните четири-пет века, навици на мислене, които трябва да бъдат преодолені, точно както са били преодолені навиците на мислене от по-стари епохи.

Само когато се изправим пред пълния мащаб на задачата, която произтича от преодоляването на вътрешния ни психологически комфорт, духовния страх и мисловните ни навици, ще намерим правилния път до мястото, където духът на настоящето иска да говори на разбираем език за изискванията, които са необходими, за да не отнесат силите на упадъка победата над силите на изгряващото слънце. Те са довели човечеството до хаос. И този дух на времето говори съвсем ясно за факта, че хората трябва да търсят знание, поглед върху свръхсетивното, върху безсмъртното, върху вечното, в контраст с чувственото, преходното, временното. Особено това, което е станало толкова вкоренено в навиците на душата и в навиците на мислене на съвремието, скъпа публика, винаги е свързано с човешка склонност към преходното, временното, чувственото. Това не е критика на временното и преходното. Нито е евтина критика на временното и преходното. Напротив, когато човек застане на почвата на

антропософската духовна наука, той напълно признава, че човечеството някога е трябвало да премине през това, което се крие в това да има светоглед, който задълбочено се занимава с преходното и временното. Признава се например, че величието на 19-ти век се основава на факта, че човекът се е научил да вижда, с най-строгите възгледи, същността на преходното, същността на временното. Но би било тъжно положение за човечеството, ако от своя страна вечното, нетленното не се виждаха над преходното и временното. Но това вечно, това нетленно не може да се види с онези сили на душата, които са били от голяма, голяма полза за изследванията в преходното и временното. Тези сили на душата, интелектуалните сили, силите на абстрактното мислене и експерименталните изследвания, са били развити до най-високото си ниво през последните няколко века. Тези последни векове наистина са развили в човека всичко, което би могло да доведе до чувството за свобода, до пробуждането на вътрешните ценности на човешката личност. Но това, което човек развива в собствената си човешка душа, когато се приближава само до външната преходност и временното битие, не прониква навътре до пълноценното човешко същество и така, по известен начин, в най-новото си изкачване, човекът е загубил именно това, което е свързано със собственото му човешко същество.

Лесно е да се възрази: Значи антропософската духовна наука, гьотеанизмът, отвежда далеч от доказания, външно практичен свят, в главозамайващи, бездънни облачни кукувичи земи, в онова, което иска да се издигне до фантастични висоти, далеч от строгата методология на последните векове. Човек иска да забрави и да проспите тук – би могъл да възрази – в този Гьотеанум всичко, което е донесла епохата на Галилей, и иска да се сънува обратно във вечното, например по платоновски начин. Те искат да се ентузиазират за вечното и безсмъртното в света на идеите на Платон, защото им липсва търпението да се ангажират с постиженията на последните няколко века във връзка с реалния външен свят. Но ако човек наистина я опознае без предразсъдъци, тази антропософия, каквато се култивира тук, в този Гьотеанум, би открил, че не иска да избяга оттук с небрежно прескачане на галилеизма в един измислен платоновски свят, а че иска всичко, което човек може да постигне, като наистина разбере този външен, преходен сетивен свят, по отношение на практиката на външния живот, че иска да възприеме галилеизма изцяло, за да издигне неговата строгост и дисциплина до висините, до които на Платон му е било позволено да се издигне без тази модерна култура. Платон е живял в своя свят на идеи, който е бил жив за него, и е могъл да го направи поради ограниченията на своята епоха, преди епохата на галилеизма. Би трябвало да се спуснем в бездната, в ентузиазма, във фантазията, ако искаме да влезем в платоновия свят на висините в едно мечтателно състояние, без предварителните етапи на това, което ни донесоха времената на Галилей, Коперник, Кеплер и Джордано Бруно. Следователно, ако човек само разбере какво е имала предвид тук

антропософията, тогава няма да я упрекне, че иска да се отвърне от живота по фантастичен, ентусиазиран начин в платонически свят на идеи. Не, тя иска да извлече силите, изпълнени с реалност, от духа, за да проникне в реалния практически живот. И както въпросната антропософия не иска да мечтае и фантазира за външния свят, тя също не иска да води към вътрешния живот на човешкото същество по такъв начин, че човекът като мистик да се превърне в отшелник на живота, че да иска да се открадне като отшелник от всичко, което е негова задача в реалния, външния, практически живот.

Антропософията знае много добре, че методи като тези, които се култивират в Индия, като например метода на йога, са отживелица; тя знае много добре, че всеки, който с пълно неразбиране на духа на съвременното време иска да се върне към стари мистични системи, че такъв човек се стреми към нещо, което тук би трябвало да се избягва. Той се стреми към определен мистицизъм, за който не може да се каже нищо друго освен следното.

Скъпа публика, съществува повърхностност към външния свят, която никога не иска да навлезе в истинските факти, която не иска да следва по-фините градации на фактите, която, бих казал, иска да се наслаждава произволно на живота отвън в големи размери. Има такава повърхностност отвън; но има и повърхностност на сърцето. Това е повърхностността, която, без да преживее задълбочено вътрешните човешки тайни, говори само за отдръпване от възприятието на външния свят, за култивиране на най-съкровено. Такъв мистичен стремеж, какъвто си проправя път в много кръгове днес, не отговаря на изискванията на духа на времето, а по-скоро добавя към външната повърхностност повърхностността на сърцето. И в много кръгове, които днес мислят за себе си като особено мистично възвишени, не живее нищо друго освен онази мистика, която е вътрешна душевна повърхностност. С тази душевна повърхностност човек не прониква във вечните тайни на живота. Човек може да проникне в тях само ако има търпението наистина да събуди силите, спящи в душата, или поне да се ангажира интелектуално с това, което силите, спящи в душата, могат да намерят от етап на етап. Само чрез преодоляване на повърхностността на сърцето, чрез преодоляване на този повърхностен мистицизъм, се крие възможността да се намерят онези сили на душата, които водят нагоре по правилния начин, от временното, от преходното към вечното, към безкрайното. Но когато се схване по този начин, то е наистина способно да има плодотворно въздействие върху най-разнообразните области на днешния живот. И ние се нуждаем от това оплождане. Имаме великолепна наука, която е завладяла външния ход на нещата от интелектуализма и външното наблюдение. Трябва да преминем от тази наука за сетивата към духовна наука, която се осъществява по същия начин, както сетивната наука. Сякаш винаги трябва да се отчита пред строгите методи и дисциплини на външната сетивна наука, антропософската

духовна наука, за която става дума тук, би искала да оплоди днешния научен живот като цяло.

Други клонове на живота понякога показват невъзможност да бъдат оплодени от обикновената наука в сегашния ѝ вид. Интелектуализмът и абстрактните понятия, които са се появили в по-ново време, се избягват от художника; художникът вярва, че по-елементарната сила и мощ на неговия артистичен опит биха му били отнети, ако плесента на науката се излее в сърцето му, ако се опита да задълбочи артистичния си опит с помощта на днешната наука. И толкова много хора казват: Да, духовната наука също иска да оплоди артистичния живот, но ние разбираме колко разрушително влияе научният живот на артистичния живот. - Хората казват това само докато не осъзнаят колко тясно свързан е артистичният опит с това, през което душата на истинския духовен учен трябва да премине, за да влезе в сферите, където духът и душата наистина живеят. По този път човек не трябва да размишлява, човек трябва да твори, човек трябва да се свързва с това, което живее и пребивава в същността на нещата, което представлява тайната на нещата. И душевните сили се освобождават от най-съкровеното същество със същата яркост, със същото пряко действащо присъствие, както в артистичния опит. И когато човек за първи път се запознае с изключително живата, творческа и формираща страна на духовната наука, тогава ще осъзнае, че тази духовна наука не носи абстрактни понятия, а директно вътрешни импулси на живота, които отново се насочват към онези духовни области, от които художникът трябва да черпи, ако не иска да имитира просто външната природа по излишен начин и по този начин да стане жертва на излишен натурализъм. Това, през което трябва да премине духовният учен, е тясно свързано с това, през което трябва да премине художникът. И това, което художникът формира във въображението си, духовният изследовател формира в свръхсетивната интуиция. Това са два различни пътя, които могат да доведат до добро разбиране, както много хора в миналото са се разбирали. Тези, например, които от дълбоко интуитивно възприятие на тайните на света са представили нещо пред душата си, както то тогава живее чрез Рафаел в Сикстинската Мадона, както живее в „Тайната вечеря“ на Леонардо. Отново трябва да достигнем до области на духовния живот, но в смисъл на по-новото време, модерното време, за да имаме и в художествената област нещо, което не е просто имитация на природата. Защото имитирането на природата е невъзможно за никого. Каквото и да иска човек да имитира в природата, природата винаги може да я направи по-добре. Само тогава човек може да намери пътя към изкуството, когато намери пътя към духа.

И ако погледнем друга област, в която по-новият живот е довел до истинска вътрешна трагедия за много отделни човешки личности, виждаме как в религиозната сфера е изгубена дълбочината, необходима за истинско религиозно преживяване. Антропософията, както е разбираана тук, не е предназначена да бъде

нова основа на религията! Да се каже това означава да я очерним. Защото това, от което се нуждаем, не е нова религия; това, от което се нуждаем, е задълбочаване на религиозните импулси в човешкото сърце, в човешката душа, но това може да се намери, като човек отново намери пътищата към духовната същност на света. Точно както науката и изкуството могат да бъдат оплодени от антропософската духовна наука, която се има предвид тук, така и религиозният живот може да се задълбочи чрез нея. И вярвам, че изобщо не е нужно да говоря за това за всички онези, които, гледайки отвъд непосредственото ежедневие, виждат как сме стигнали до социално съществуване в цивилизования свят, което е наистина заплашително, с всяка изминала година става все по-голямо, което вече е достатъчно ужасяващо днес. Всякакви спекулации за това как трябва да се създаде тази или онази институция, какво трябва да се прави от държава на държава, от нация на нация, със сигурност не са липсвали в старите начини на мислене. Много се е говорило за подобни неща, но никъде няма никаква перспектива социалният хаос да бъде разрешен по по-добър начин.

Не показва ли това колко е необходимо отделните хора да намерят пътя си към социалния живот, онези хора, които намират пътя си към най-съкровенията част на човешката душа, откъдето може да се намери разбиране за това, което е необходимо между човек и човек, между нация и нация, между раса и раса! Само когато социалният живот бъде погълнат от духовна яснота във всеки индивид, епохата на индивидуализма ще може да се превърне и в социална епоха. Но човек не стига до тези социални импулси, до тези социални чувства, в човешката индивидуалност, като например говори с красиви фрази за задълбочаване на човешката душа, за всякакви социални импулси, които хората трябва да възпитават в себе си. Стигаме до това само когато се научим да принадлежим към света на сетивата със сетивния си организъм, както сме се научили да правим през последните три-четири века; когато се научим да принадлежим към духовен свят с духовния си организъм; когато се научим да принадлежим към духовен свят с духовния си организъм, когато сме способни да пренесем идеите за великата съдба на човечеството в индивидуалното ежедневие.

Човечеството се е гордеело с житейската практика, развита през последните времена. В какво се е разкрила тази житейска практика? Тя се е отдръпнала все повече и повече в малки кръгове в определени житейски жестове и в крайна сметка е довела до ситуация, в която хората вече не могат да следват завладяващия ход на световните събития, бягайки в хаос с мислите си. Това, което се е появило, не е реална житейска практика, а рутина в отделни области, просто житейска рутина. Това, което би било човешкото тяло без душа и дух, е тази житейска рутина без оплождането с идеи, което може да дойде само от признаването, от осъзнаването на духовните области. Най-обикновените, най-малките неща в живота стават рутина, ако не могат да бъдат насочени по правилния начин към това, което може

да пулсира в човек от чувството му за връзка с всеобхватния духовен свят. Няма да стигнем до такава практика, която от своя страна може да поддържа социалния ни живот, ако не въведем духа в ежедневието, надхвърляйки всяка рутина. Защото само един истински одухотворен и одушевено ежедневен живот е наистина практичен.

Следователно, това, върху което иска да се работи духовно тук, в този Гьотеанум, не иска да се превърне в нещо неземно, в нещо фантастично, в нещо, което отклонява хората от практиката на живота като отшелник; напротив, иска да ги постави изцяло в него. Нуждаем се от истински и автентичен практически живот. Всеки ден ни показва това, когато ни се казва как всеки ден все повече и повече човечеството е въввлечено в упадък. Затова през тези осем дни ще говорим за това, което от своя страна води до издигането, какво изисква духът на времето от човека на настоящето, какво изисква той в смисъл, че само от прозрението във вечното, в свръхсетивното, в безсмъртното може да се придобие онази сила, която е необходима, за да се превърнат силите на упадъка в сили на възхода. Трябва само да разпознаем в правилния смисъл как пред нас лежат вътрешните препятствия на умствената мързел, духовния страх и мисловните навици и ще почувстваме, че това, от което се нуждаем – вътрешна инициатива, активност на душата, смелостта да направим нещо ново, безстрашието пред новото и непознатото – всичко това може да бъде спечелено, ако бъдем така обзети от духа, че самият дух да живее във всички наши импулси. Защото, както светът е създаден от духа, така и човешката дейност, човешкото усилие, човешкото познание ще бъдат истинни, когато са проникнати от духа. Нека всичко, което ще се разработи в експерименти, свидетелства за такава изпълнена с дух практика и познание, както се случи в предишни подобни събития през последните осем дни тук, в този Гьотеанум. И вдъхновен от това желание да работим заедно тук, в съответствие с големите изисквания на духа на нашето време, исках днес да ви поднеса най-топлия поздрав от духа, който би трябвало да преобладава тук, в този Гьотеанум, посветен на антропософията, в началото на тези работни дни, и исках да поздравя самия дух, който би трябвало и може да преобладава тук все повече и повече през тези осем дни и винаги.

2. Антропософия и изкуство

Уважаеми присъстващи! През втората половина на 19-ти век в Германия е живял един известен естет и вярвам, че мога да кажа, че е бил с право известен. Той е писал книги, за които с основание може да се каже, че са били изключително стимулиращи, книги на естетически теми, книги за човешкото културно развитие, и е изнасял лекции в Мюнхенския университет, които са предизвиквали голям интерес в най-широки кръгове. Съдбата е решила преди няколко години да седя в студио с известен мюнхенски художник, който по това време вече е бил възрастен господин, и разговорът ни се е насочил към този естет, който е преживял своя разцвет, когато художникът, с когото разговарях, е бил все още „ученик на изкуството“, просто се е стремил към изкуство и очевидно е живял в компанията на други амбициозни художници, които винаги са присъствали в Мюнхен. От определен произход стигнах до въпроса как самите художници са се чувствали вдъхновени от естетическите възгледи, от цялостния художествен поглед върху живота на този естет, по времето, когато естетът е изнасял лекциите, които са го интересували толкова много. И ето, вече възрастният художник добре си спомняше някои от настроенията на младостта си и след това обобщи отговора на въпроса ми с думите: „Да, ние, художниците, също често чувахме този естет; просто го наричахме „естетическият мрънкащ блаженство“!“

Човек наистина можеше да чуе много от погледа на този художник към един известен естет, много от това, което човек може да преживее и иначе, когато творчески настроените хора трябва да дадат своята преценка за възможните внушения, които могат да получат от научното наблюдение на изкуството. И трябва да се каже, че човек разбира подобни отхвърляния с истински артистично чувство – защото те са предимно отхвърляния; човек разбира как творецът, който е преживял естетиката в стила на обичайната, или по-скоро обичайната наука, не може да има голяма полза от нея. И всъщност, трябва да кажа, разбирах „естетическото блажено мърморене“ изключително добре. Но пред душата ми изникнаха много други артистични съждения за научната естетика на нашето време.

Когато се сблъска с това, което се е формирало от научния дух на модерното време по отношение на естетиката, художникът се чувства почти парализиран от свежата оригиналност и от елементарността на своя артистичен опит. Той има чувството, че като художник трябва да живее в стихия, в която някой, който гледа на изкуството от гледна точка на днешната наука, изобщо не може да проникне.

И по вътрешни причини, скъпи мои присъстващи, това може да изглежда разбираемо. Науката, такава каквато се е развила в днешно време, естествено и съвсем правилно се стреми, от своя гледна точка, към обективност, към установяване на такива резултати, в които не е примесено нищо от вътрешното човешко, от – както се казва – субективното, от човешко-личностното. Колкото

повече тази наука може да игнорира човешко-личностното, това, което може да се преживее вътрешно в явленията на външния свят, толкова по-обективна изглежда тя. Но за тази наука човекът е напълно изключен от миогледа и в позицията, която човекът иска да постигне по отношение на света чрез тази наука, не остава нищо от това, което може да се преживее в самата душа, което може да накара човека да се чувства топло и вътрешно осветено. Тази наука до известна степен изключва от своята дейност прякото преживяване на външния свят. Човекът трябва да изключи себе си и тогава той живее в резултатите от тази наука като в свят на идеи, който може да даде само истинска картина на това, което е извън човека, който не съдържа нищо от самото човешко и който следователно е далеч от художественото преживяване, който трябва да намери място в света и в живота с цялата пълноценна човешка личност, с богат вътрешен живот, с оригинален, елементарен вътрешен живот. Като изключваме човешкия елемент и разширяваме света на идеите само до това, което е нечовешко, в съзнанието на човека се появява само един вид мъртва идея като идея. Сбор от понятия, които всъщност са мъртви понятия и които са толкова по-съвършени, колкото по-мъртви са, се занимава с мъртва минерална природа.

Всеки, който се вгледа много дълбоко в това, за което всъщност става въпрос тук, ще намери за разбираемо моето твърдение: Напълно разбираемо за мен е, че в артистичната общност, с оглед на съвременната естетика, се е появило мнението, че хората, които разбират най-малко от изкуство, по принцип говорят за изкуството по този модерен начин, по естетически начин. Да, трябва да кажа, че разбирам всяка степен на отхвърляне, което художниците изразяват към естетическата наука. Дори ми се струва напълно разбираемо, когато един художник казва: ако някой е напълно неподходящ да разбира изкуството, това е най-добрата подготовка за това да си изгради име като естет.

Виждале ли, дами и господа, не мога да намеря намерение да ви убеждавам в някакъв популярен естетизъм, когато говоря за същността на антропософията и изкуството. Но със сигурност е факт, че преценката, която се е формирала от артистична страна напоследък относно познанието за изкуството, е, съвсем разбираемо, отрицателна и че тази преценка сега се разпростира върху това, което е било решено в рамките на антропософията. Артистичните натури, които първо позволяват на антропософското да се доближи до тях външно, са просто подозрителни – защото в края на краищата антропософията е в крайна сметка и форма на познание – че и тук нищо не може да им се изправи срещу тях, освен нещо, което наподобява естетизмите, получени от по-новата наука. И именно от това предубеждение, от това повърхностно разглеждане на това, което всъщност живее в антропософията, произтича сега разбираемото отхвърляне на антропософията от страна на творците.

Но тук трябва да се вземе предвид и друго нещо. Тук трябва да се има предвид, че Антропософията, макар и да поддържа пълната научна дисциплина на човешката вътрешност, се стреми безрезервно да издигне човешкото познание от простото наблюдение на външното до наблюдение на човешкото, че Антропософията иска да проникне във всичко, което в момента е потиснато от приетото в науката днес. Именно човекът в неговата същност трябва да бъде върнат на човешкото познание и антропософията се стреми да премине от трупни понятия към живото познание. Понятията за света извън човека формират само основата, така да се каже. И това, което може да се постигне само чрез развитието на определени способности за познание и живот, които иначе спят в човека, определени способности, които са тясно свързани чрез собствената си същност с цялата сама човешка същност, се гради върху това обективно познание, което е напълно прието като нещо оправдано. И когато в контекста на антропософското познание в човешката душа по здравословен начин възникне това, което се нарича имагинативно познание, тогава именно това, което външната наука би трябвало да потиска и задържа, се издига от дълбините на душата в съзнанието: Самият жив човешки душевен свят се издига в човешкото съзнание. От дълбините на човешката организация, живата сума от силите на всичко, което етерното човешко тяло внася във физическото човешко тяло като най-голямото произведение на изкуството в света, се издига в човешкото съзнание. И за тези, които напредват към истинското въображение, какво художествено преживяване определено срещат по пътя си. Той напредва в онези области, от които несъзнателните стимули идват към твореца.

Да, скъпи мои участници, познаващият с въображение напредва в областите, където се намират импулсите, за които художникът първоначално не е наясно, но които живеят и имат сила в неговото вътрешно същество, които ръководят неговото живописно творение, които ръководят ръцете му, които го правят творец, художник, така че той да включи във външния материал, във външната субстанция това, което получава от тези области като вдъхновение. Това, което художникът не е нужно да знае в началото, но това, което той включва от своята несъзнателна интуиция в материала, даден му отвън, идва при познаващия с въображение преди съзнателния душевен живот. Така познаващият с въображение навлиза точно в онези области, от които всъщност извира животът на артистичния творец. И когато човек е истински докоснат от това, което се намира в тези области, тогава това не е художествено творчество, тогава не е продуктивна сила, която е парализирана, както е от науката на мъртвите, а по-скоро това, което иначе остава в тъмнината, е стимулирано първо от ярка светлина. И не може да се каже, че когато човек в тъмна стая е придобил впечатление за това, което е в стаята, чрез допир, това впечатление се угасва от внезапното осветяване на стаята. Тези, които схванат значението на този образ, постепенно ще се научат да признаят, че художественото творчество не се убива от антропософското духовно познание, а се стимулира в най-висшия смисъл на

думата. Защото как работи това въображаемо, а по-късно вдъхновено и интуитивно познание? То запознава твореца с това, което той влага в материала, и след това той застава пред тази естетика, създадена от научния дух на последните векове, по такъв начин, че осъзнава точно как този научен дух, с цялата си естетика, е по същество подходящ само за научно разбиране на външния материал, върху който творецът работи.

Външният материал, използван от художника, може да бъде обект на конвенционалната наука. Духовният живот, който той влага в материала, съзнателно навлиза в човешката душа чрез въображаемо познание. И това не е нужно да се подчертава само за художественото преживяване като цяло, но може да се постави пред ума и за отделните конкретни изкуства. Съществува вътрешна статика на човешката организация за въображаемо разпознаване. Това, което иначе е изцяло скрито в подсъзнанието, определена вътрешна статика, преживяване на вътрешна линия, преживяване на вътрешно равновесие, се издига в съзнанието. Когато въображаемостта достигне определено ниво, тогава човекът преживява колко е изправен, как една космическа посока, която за нашето земно съществуване съвпада с вертикалата, не само може да се види, не само да се провери с отвеса, но и как може да се преживее вътрешно. Човек преживява как човешкият организъм може да преживее други състояния на равновесие, други мощни вътрешни линии във взаимните им взаимоотношения. Човек открива как вътрешната статика на целия космос въображаемо оживява отново в човешкия интериор. Човек може да се потопи в начина, по който например ориенталският човек е преживял своите специфични телесни положения в инстинктивното си въображение. Има разлика между преживяването на вътрешната статика и вътрешната динамика на човешкия организъм, когато човек стои изправен на двата крака, и когато е в позиция на йогин, медитиращ в смисъла на индийската медитация. С всяка промяна в позата на човешкото тяло, човек изпитва различна вътрешна статика.

Сега, уважаеми присъстващи, когато архитектурното изкуство е било все още продуктивно, когато архитектурните стилове, които днес само се имитират, са произлизали от човешката продуктивна сила, тогава въображаемо преживяваната вътрешна статика, която човекът е осъществявал от вътрешния си опит, така да се каже, превеждайки го от вътрешно преживяването – трябва да се изразя по този начин – от негативно в позитивно и превръщайки го в духа на храм или друга сграда. Време, което не може да преживява вътрешно, не може да създава архитектурни стилове. Този, който иска да разбере старите архитектурни стилове от това, което се строи днес чрез нашата наука за механиката, статиката и т.н., не стига до тайните на по-старите архитектурни стилове, дори не и на средновековния готически архитектурен стил. Само този, който знае как, да речем, определени ориенталски сгради са имитация на това, което е запечатано в ума чрез

въображаемия опит на будистката позиция, само такъв човек може да разбере тази архитектура. И отново, само този, който може да преживее вътрешните преживявания на древните египтяни или гърци по отношение на вътрешната статика на тялото, може да разбере египетската и гръцката архитектура в техния стил. За средновековната архитектура се е казвало, че онези, които са я изучавали, са пазили определени тайни, определени мистерии, които са могли да бъдат придобити само чрез присъединяване към определени тайни ордени и издигане в степените. Това не е просто легенда, а факт; защото именно в тези тайни ордени, които по-късно се превръщат в зидарски ложи и т.н., са се съхранявали въображаемите вътрешни преживявания на човешкото познание и от тях е построена дори готическата катедрала.

Едва през Ренесанса този принцип на строителство, вдъхновен от духа, е изгубен. Той трябва да бъде възстановен, като се проникне от днешното повърхностно, банално твърдение, че човекът е микрокосмос по отношение на макрокосмоса – което не е нищо повече от абстрактно постулирана концепция – като се проникне от тази абстракция до осъзнаване, че можем във въображението си, парче по парче, да представим структурата на самата вселена, прекрасната архитектура на вселената във вътрешната статика на човека, във вътрешната динамика на човека, в динамиката, която трябва да се преживее, и – сякаш с превода на фотографския негатив в позитив – от тази архитектура във вътрешния ни опит, можем да се доближим до това, което днешната технология, това, което днешната наука учи, и от своя страна да се превърнем в стилообразуващи.

Във всички фрази, които често се използват в нашата цивилизация днес за обновление в една или друга област, всъщност се проявява само най-плитка повърхностност, а напредъкът към нови творчески сили днес изисква конкретен вътрешен поглед върху човешкото същество, изисква търпеливо изследване на най-съкровениите човешки преживявания.

И както човек може да изпита вътрешната статика и динамика чрез въображаемо съзерцание, така и всяка повърхност на човешкия организъм в нейната специфична форма може да изпита чрез това въображаемо съзерцание. Следователно, човек може да изпита, като навлезе в това, което работи и създава в човешкия организъм в етерното тяло, как с известна прогресивна необходимост всяка отделна повърхност, която ограничава човешкия организъм навън, се създава от тези вътрешни сили. Човек може да съзерцава във въображението си оформянето на човешкото същество в творческо движение.

Но по този начин се развива онова в нас, което ни води, не чрез имитиране, не чрез придържане към модела, а чрез придържане към творческите сили в самата природа, към самия дух на природата, да извикаме човешката форма от всякакъв материал според същите максими, чрез които самата природа извиква тази човешка форма.

Духовното прозрение за това, което работи и живее в човешката форма, дава истинското наставление за скулптора, за твореца. Само една научна, но нехудожествена епоха е била длъжна да се придържа към модела. Всеки, който има дори капка чувство, ще разбере, че гръцката скулптура, наистина великата гръцка скулптура, не се придържа към модела, че е имало живо вътрешно преживяване на формата на човешката ръка, на формата на човешката длан и че натурализмът е възникнал, когато човекът вече не е бил в състояние да се издигне от разбирането на елементарна, човешка същност до пълното пластично развитие на човешката форма, независимо дали е в покой или в движение. Не може да се говори за истинско въображение по друг начин, освен че, следвайки пътя към въображението, човек трябва едновременно с това безусловно да се сблъска с художественото преживяване.

Само онези, които не искат да вървят по пътя към духа, а само по пътя към изтънчената материя, като например спиритуалистите, нямат представа за най-съкровенията връзка между това, което присъства в художественото преживяване, и това, което предстои пред душата в антропософското въображение.

Нашата душа, уважаеми присъстващи, използва телесните сетива, за да види, да речем, първо света на цветовете. Отначало тази душа е посветена на света на цветовете, който се появява във външните обекти. Когато се поемат по пътищата на въображението, в душата възниква вътрешен свят на цветовете, вътрешно преживяване на цвета, но едва тогава в душата възниква истинският творчески елемент. Едва когато сме способни да схванем тази интимна връзка между вътрешния живот на душата и цвета, започваме да разбираме защо, използвайки човешките очи, виждаме цветните повърхности на външните обекти. Като вече не гледаме цветовете само външно, ние се научаваме да живеем с цветовете. Учете се да се идентифицирате с цвета в душата си, да идентифицирате душата си с цвета. Чрез хармонията на цветовете се научавате да се губите в цвета и едновременно с това да се намирате в истинската си същност. В това, че душата се оказва, че преживява себе си в цвят, тя едновременно преживява себе си и във вътрешната си връзка с външната природа, която също преживява като цветна, използвайки външния физически организъм.

А да се запознаеш с вътрешния свят на цвета означава да откриеш творческия елемент в самия цвят, означава да се научиш да твориш от цвят и означава да проникнеш в тайната на живописата. Винаги е така, че това, което несъзнателно ръководи ръката на художника, се оказва цел на въображаемо, вдъхновено и интуитивно познание.

И можем да се издигнем в света на звуците. Този свят на звуците ни се струва като нещо духовно, защото това, което се изразява като нещо истински артистично в звука, всъщност не може да бъде имитация на природата, защото в артистичното преживяване на света на звука от самото начало се чува нещо, което е над

природата. Но когато се запознаем със света на звука, ние осъзнаваме – и чрез въображаемо прозрение можем да осъзнаем напълно – че звукът, такъв какъвто го преживяваме, дори в цялата му красота в нашите музикални творения, в земния, чувствен свят, той живее само като прогонено същество, същество, което е било изтласкано от по-висшите сфери, където има истинското си съществуване, където е вкоренен и живее, в по-плътния въздух, в който го възприемаме чрез човешката организация. Светът на звука ни се струва сякаш в изгнание, когато го възприемаме с външен физически орган. И той е в изгнание. Защото, когато открием звученето, закономерното звучене чрез въображението, тогава се потапяме в етерния свят, във все по-духовен и духовен свят; потапяме се в свят, в който звученето вече не е в изгнание, в който звученето е в собствената си стихия.

Да, скъпи мои участници, можете да се научите да разпознавате звука като двояк. Можете да се научите да го разпознавате в неговото прогонване във въздуха с неговите вибрации и можете да се научите да го разпознавате чрез света на въображението в неговата собствена област. Когато го опознаем в самата му духовна област, тогава виждаме едновременно как човешкият организъм с вътрешните си органи е изграден от този елемент на звучене, от този елемент на световни хармонии и световни мелодии, и получаваме представа за най-съкровената природа на човешкия организъм. Учим се да разпознаваме как нашите органи, бели дробове и т.н. са формирани от хорите на света, как цялата ни организация е резултат от звученето на света и сега разбираме защо художественото създаване на музика ни докосва толкова дълбоко вътрешно, защо много хора свързват художественото създаване на музика с непосредствения човешки вътрешен живот, докато другите изкуства свързват повече с външното съзерцание. Това, което нашата най-съкровена човечност иначе е формирала от космоса, ние разглобяваме в резонанса на музикалното творение. Това, което се изразява в музикалното произведение на изкуството, е самият човек, с най-съкровените тайни на неговата основа. И тогава човек се научава да разбира как звукът, в своето изгнание, има особена връзка с човека. Само помислете, скъпа публика: въздухът, който е завибриран от изгнания звук, ние го вдишваме, ние го издишваме отново. Не чрез това вдишване и издишване човекът е създаден в своята организация, нито човешките органи са изградени от космоса; те само се поддържат допълнително. В процеса на дишане ние имаме оцветяване, имитация на това, което се съдържа в дълбините на световното съществуване.

Вземете това, което нашите органи могат да приемат само от въздуха, за да поддържат живота, вземете това в неговия първоизточник, който е именно в духовния свят, и ще имате това, което не само може да поддържа тези органи – като дишането – вие имате това, което създава тези органи. Точно както дишането ни, в своята поддържаща сила за нашите органи, се отнася до свръхсетивния свят, от който са създадени нашите органи, така и прогоненият звук на света на тоновете

се отнася до света, в който се издигаме чрез въображението и чрез вдъхновението, което ни води до разбиране на дишането и на това, което току-що намерихме, и какво се крие зад дишането. И в тази сфера, където светът на звученето има истинската си същност, се намира несъзнателното вдъхновение на музиканта. Въображението и вдъхновението проникват в онези области, от които действат силите, които вдъхновяват музиканта да създава своите произведения. Именно от света на духовното се ражда изкуството. Именно в света на духовното навлизаме чрез антропософското познание за света.

Ситуацията е различна и все пак подобна с изкуството на човешкия език, с поезията. За разлика от музикалния елемент, поезията не е вътрешно свързана с това, което човек вижда; но по определен начин е свързана с това, което е възможен прогрес за човешкото същество, с неговото възможно развитие. И точно както човекът схваща душата в света на цветовете, той схваща духовното в човека във въображаемия и вдъхновен свят на звуците. И така той преживява в езика как тези духовни сили действат отгоре, насочвайки човешкия прогрес, човешката еволюция.

И когато се научим да разпознаваме как духовният тон, прогонен надолу в земния въздух, създава своите инструменти чрез дишането, когато се научим да разпознаваме как тонът, обучен в по-нисък регион, за да стане едностранчив, дишането създава за себе си ухото, организацията на ухото като съпътстващ орган, тогава човек се научава да разпознава и анатомо-физиологичната връзка между дихателната и слуховата система, която играе толкова голяма роля в биологията. Но оттам човек може да се издигне и до осъзнаването как активният и пасивен елемент на човешката реч творчески участва в развитието на самото човешко същество и се учи да разбира как поетът, който е истински артистичен, свързва езика с външното с ритъма, метра, с музикалната или живописната композиция, за да отведе прозаичния елемент на езика обратно към това, което лежи по-дълбоко от думата, предназначена за земния живот. Поетът иска да отведе думата, предназначена за земния живот, обратно към това, което може да съответства на думата „свръхестествено“ чрез нейните ритми, чрез нейното римуване, чрез алитерация и асонанс, чрез тематиката. Бих искал да кажа, че поетът се бори в сферата на душата с проблема, който природата е решила в човека, като е направила дихателния организъм средство на това, което живее несъзнателно в човека като негова организация, която се формира от творческия тон на света. Поетът преминава през този процес и бих казал, че е само по-кратък, но той го преминава. Той се опитва да отведе обратно към думата в духа това, което е в изгнание в думата. Това може да се случи само чрез ритъм, чрез говорна обработка и т.н.

И когато човек се запознае с човешката организация и нейната връзка със света в най-разнообразни области по този начин, тогава постепенно си формира

интуитивен поглед върху човешката организация като цяло и след това се опитва да проникне до онази централна сила, която е в основата на всяко човешко изразяване на живота, а също и на сетивата. И това проникване до тази централна сила, която е

* волята се опитва чрез изкуството на евритмията, чрез онова изкуство, което се стреми да доведе цялото човешко същество като волево същество до пряко сетивно възприятие.

Това, което човекът преживява вътрешно, може да се изрази във външните му движения до най-малкия детайл. И ако изкуството трябва да търси своя идеал в съзерцанието на духовен елемент в наблюдението на чувственото и никога да не съзерцава духовното в абстракция, а винаги да го има пред себе си в чувствено откровение, тогава това откровение се поема най-интензивно от изкуството на евритмията. Защото това, което стои пред нас, духовно-душевния човек, всичко, което изпълва духовно-душевния човек в момента на неговата поява като евритмист, всичко, което живее духовно и душевно в душата му, трябва да премине във външно, чувствено възприемаемо движение. Духовният и душевен живот, неживописното, трябва да стане напълно изобразително. Но никакъв изобразителен или чувствен аспект не присъства в такъв човек, изпълняващ евритмия, който да не е едновременно пропит и проникнат от душата и духовния опит. Всяка чувствена дейност е пронизана от духа; всичко, което иска да се разкрие духовно, не остава в абстрактна форма, а се изразява в чувствено откровение. Човек трябва първо да придобие чувство за живота, за пряко духовното, което има за предмет антропософското познание, след което ще се научи да мисли различно за връзката между художествения опит и антропософията, отколкото правилно мисли за връзката между художествения опит и естетическа наука, която твори само от мъртви идеи.

Именно по време на разцвета на тази наука, докато се развиваше, изкуството загуби вътрешните си източници и се задоволи повече или по-малко с това да говори за нещо нереално. И едва ли някой разбира, бих казал, трагични световни въздишки като тези на Гьоте: Когато природата започне да разкрива пред някого своята привидна мистерия, този човек изпитва най-дълбок копнеж за нейния най-достоеен тълкувател, изкуството. Че изкуството има място в света на истината, в света на реалността, но реалност, която не може да бъде достигната с обикновената наука, която може да бъде достигната само с антропософски ориентирана наука, е нещо, което, надяваме се, ще се почувства постепенно. Тогава хората ще усетят, че изкуството и художественото преживяване, които са толкова спешно необходими днес, защото са били изгубени в научен подход, ограничен до външното, могат да получат вдъхновение, живо вдъхновение, от вътрешния живот, от формиращия живот, от това, което намира по пътя си преживяването на самата мисъл и което се търси чрез антропософската духовна наука.

Ако светът на изкуството, за разлика от науката, която днес сама по себе си изисква задълбочаване в съответствие с духа, е почувствал и преживял, че не може да се оправдае като творение на въображението пред това, което такава наука разпознава като истински реално, тогава в бъдеще хората ще разберат какво е имал предвид истински художник като Гьоте, който е бил и истински мислител, когато е казал, че изкуството не е просто фантазия, а че истинското произведение на изкуството е правдиво представяне на тайните на света.

И ако разберем връзката между изкуството и антропософията, ще осъзнаем и как тази връзка може да помогне на изкуството да излезе от определена трагична ситуация, от ситуацията, в която науката фундаментално отрича правото на изкуството да съществува в реалността и в която, когато изкуството се ангажира с науката, то може да говори само по такъв начин, че творецът да я отхвърли.

Изкуството и науката ще влязат в различна връзка, когато има наука, която ще докаже, именно чрез собственото си съществуване, че изкуството е истински гражданин в пълната реалност на света, че изкуството не е просто продукт на нереална фантазия, а че изкуството е великият тълкувател на най-дълбоките тайни на света. Вярвам, че човекът, който не се стреми към знание чрез откровение, а чрез завладяване на тайните на света, ще бъде докоснат от тази нова връзка между науката и изкуството от дъното на сърцето си.

3. Антропософия: Науката за човека

Уважаеми участници! Ако напредвате в развитието на днешната наука, можете да си проправите път от един или друг клон на знанието към друг, към който сте водени от определени външни или вътрешни потребности. Но в основата си всичко това произтича от една по-дълбока човешка същност. Трябва да се каже: този път се изминава с известно вътрешно безразличие. Разбира се, има и изпитни нерви, които могат да доведат до вътрешни психологически катастрофи. Но тези психологически катастрофи – особено тези, които са преминали през тях, ще могат да потвърдят това – всъщност не са свързани със съдържанието на това, към което човек се приближава, да речем в математиката, в медицината, в биологията. Изследователят може да изпита и вътрешна радост, когато е открил нещо. Но това, което душата преживява вътрешно, е външно свързано със съдържанието на това, което е дошло пред душата в познанието.

Това със сигурност е радикален начин за изразяване на феномен, който не винаги се проявява толкова радикално; но ако го противопоставим на обратното, което възниква при изучаването, тоест едновременно с вътрешното преживяване на антропософската духовна наука, ще се окаже валидността на казаното.

Когато изучава и вътрешно преживява антропософската духовна наука, човек наистина преживява вътрешни съдбовни събития. Преживява психологически катастрофи и перипетии. От една страна, тези преживявания са тясно и силно свързани със съдържанието на човека, към когото се обръщаме в познанието. От друга страна, ние преживяваме нещо, което обзема човешката природа по много начини, трансформира я, извежда я на други нива на развитие на душата и т.н. Този факт, който на пръв поглед може да изглежда външен, всъщност е вътрешно свързан с природата на антропософската духовна наука; той е свързан с факта, че докато човек обективно се издига от днешния научен дух в една картина на света по оправдан начин, всъщност не открива човека в тази картина на света. Разбира се, човек може и да го конструира от нея; но човекът, който може да бъде конструиран от съвременната еволюционна доктрина, който може да бъде конструиран от съвременната биология или физиология, не се представя в образ, който предизвиква вътрешни трепети и освобождения в душата; той се представя в образ, който оставя душата студена.

Но, скъпи присъстващи, не е ли същността на човешката душа в ежедневието ни в това, че преминаваме през вътрешни сътресения, болка, страдание, радост и удовлетворение? Не преминаваме ли през катастрофи и перипетии през външния си живот? Можем ли тогава да се надяваме, че ще можем да схванем това човешко същество, което е вътрешно променливо и толкова близко до нас в своята променливост, чрез наука, която, от една страна, ни предоставя образ на човешкото същество, който всъщност трябва да ни остави безразлични, да, който трябва да

види своето съвършенство в определена връзка именно във факта, че ни оставя безразлични? Всеки, който види този факт в правилната светлина, първоначално ще бъде емоционално привлечен от същността на антропософското познание за човека. Тази същност на антропософското познание за човека - опитах се да я опиша отчасти според нейния метод в моето писание „Как да познаем висшите светове?“. Опитах се да го опиша по име в книгата си „Теософия“, а след това и в „Тайната наука“. Опитах се да покажа как стремежът към знание трябва да се издигне, за да се стигне до истинско антропософско познание за човека, чрез три степени на познание: чрез въображение, чрез вдъхновение, чрез интуиция, разбрана в по-дълбок смисъл. И вярвам, че в описанието си на това, което човек може да преживее във въображаем, вдъхновен, интуитивен живот, ясно показах, че преминаването през такъв път на познание означава, че едновременно се случват поредица от вътрешни преживявания на съдбата, така че не само съдържанието на знанието се доближава до човешкото същество в абстракция, но и образът на човешкото същество се доближава до прекия човешки опит, това, което се намира в нас като преживяната същност на нашето човешко достойнство.

Въображението е първата стъпка към проникването в същността на света, както и в същността на човешкото същество. Описах как въображението може да се култивира чрез един вид медитативен живот и един вид концентрация на силата на мисълта, по напълно здравословен начин, противоположен на патологичния. Сега бих искал да обърна внимание на това, което всъщност се случва в човек, когато се стреми към това въображаемо ниво на познание. Случаят е, че чрез това медитативно вътрешно преживяване, чрез това методично дисциплинирано вътрешно преживяване на концентриране на мисли и чувства, душевните сили сякаш се събират и се проникват от съзнанието по-интензивно, отколкото би било иначе. Ако след това наблюдаваме какво всъщност расте, когато медитираме и се концентрираме по този начин, ще открием, че това е същото нещо – само че в своето продължение – което ни е довело до действително самосъзнание в обичайния ни опит, което ни е довело до спокойствие, до спокойна личност и което ни е довело, ако мога да използвам израза, до действителното его на човешкото същество, до това, в което човешкото същество трябва да се намери, за да може да се откъсне от света по уравновесен начин, за да може да стигне до самосъзнание по правилния начин.

Това е и опасното по този път, че преди всичко този егоизъм на човешкото същество трябва да бъде укрепен. Това, което е довело хората до егоизъм, трябва да бъде развито по-нататък. Следователно, това, към което се стремим тук, може да бъде постигнато правилно само ако е предшествано от съответна подготовка, подготовката, която аз вярно описах в моето писание „Как да познаваме висшите светове“. Там ще намерите определен метод за постигане на истинска вътрешна скромност, онази вътрешна скромност, която не винаги може да бъде открито

проявявана във външния живот, поради външни обстоятелства, но която трябва да проникне в дълбочина в живота на душата. Ако тази скромност не е добре развита като вътрешна сила на душевното преживяване, тогава наистина съществува опасност от човешка мегаломания по пътя към въображението, не патологична мегаломания, а психологическа, морална мегаломания. Тези, които прилагат правилно антропософските методи, не могат да изпаднат в патология, защото тези методи са в пряко противоречие с това, което може да изведе хората от естественото им състояние в патологични състояния. Те обаче със сигурност могат да се сблъскат с психологически опасности, като например мегаломанията, за която се говори тук. Определена вътрешна стабилност, вкоренена в скромност и непретенциозност, е необходима за индивида, който се стреми към онова извисяване и засилване на егоизма, необходимо за постигане на въображаемо познание. В обикновения живот и в обикновеното познание нашите понятия са твърде бледи, най-висшите ни идеи твърде абстрактни, за да преминат от собственото си пълно насищане към вътрешното преживяване на това, което всъщност тласка човека към егоизма. Това, което иначе живее в силата да формира понятия и да оформя идеи, трябва да бъде издигнато, трябва да бъде засилено. Тогава наистина се случва преживяване и чрез случването на това преживяване стремящият се към въображението може действително да прецени правилността на своето стремение. Човек е правил упражнения за увеличаване на егоизма си, правил е такива упражнения, че бледите му понятия и идеи са били издигнати до интензивността, която изпитва, когато има сетивен образ пред очите или ушите си. По този начин човек е увеличил онази сила, която чрез своята концентрация произвежда нашето спокойствие, нашето чувство за личност, нашия егоизъм. Опитът, който човек има, е, че от определен момент нататък, увеличението на егото вече не се случва, че от определен момент нататък, именно поради увеличението на егото, в известен смисъл поради достигането на кулминационна точка, това его всъщност се разтваря. Това е важното, че нашето его, когато се увеличава, се увеличава правилно, не се увеличава до прекомерното като его, а че по същество се разтваря.

Само от това може да се види, че опитът, който имаме като човешки същества във външния физически свят и който чрез собствената си природа ни води към егоизма, е необходим като преход, този егоизъм по здравословен начин във физическия свят и чрез сетивните възприятия трябва да бъде постигнат, преди човек да може да се обърне към онова нарастване, което имам предвид тук, което след това води до разтваряне, така да се каже, на егоизма, или по-скоро до изтичане на егоизма. Къде първо се влива нашето его? В обикновения живот, скъпа публика, нашето его всъщност е прогонено в момента. Можем да кажем „аз“ на себе си само като усетим, че сме същество, преживяващо момента. Това, което вече сме преживели вчера, което е било тясно свързано с нашето его вчера, в което сме били потопени вчера, е

станало обективно за нас днес, в този момент. И до известна степен виждаме това, което сме преживели вчера, за разлика от нашето чувство за себе си, като нещо външно чрез паметта, точно както виждаме всяко външно преживяване като външно. Един път нещо обективно се издига от дълбините на нашата собствена организация в паметта; друг път то се приближава до нас, като ни се обявява чрез външните сетива.

Разбира се, ние разграничаваме спомените преживявания от външните сетивни преживявания; но в същото време има нещо много подобно между двете в начина, по който те подхождат към егото, което може да бъде напълно схванато само в момента. В стремежа да се придвижим към въображението, Аз-ът всъщност постепенно се разпространява върху физическия ни живот на земята между раждането и смъртта и ние се учим да бъдем потопени в минало преживяване, както сме потопени в преживяването на настоящия момент. Учим се да се чувстваме като Аз в отдавнашното преживяване, както иначе се чувстваме в настоящия момент. Обръщам вниманието ви към факта, че със сигурност вече сте преживели насън – което със сигурност не считам за някакъв валиден източник на знания, а го използвам тук само за пояснение – че със сигурност вече сте преживели насън, че сте се чувствали като човек отпреди 20 години, като човек с 20 години по-млад, че сте си представяли образа си отпреди 20 години и сте се държали насън, сякаш сте били само на 20 години, че сте правили същите неща, както преди 20 години. Бих искал да ви напомня, че в този сънлив образ вие всъщност се обективизирате по такъв начин, че се чувствате на възрастта, на която сте били в един далечен момент от времето.

Това, което се появява в сънищата по полупатологичен начин, може да бъде постигнато от човека в пълно съзнание чрез въображаемо познание и може да бъде развито в пълно съзнание. Тогава човекът преживява това, което някога е преживявал в този земен живот – той не го преживява просто като обикновен спомен, който е в контраст с преживяването на настоящия момент, той го преживява по такъв начин, че неговият Аз, неговата егостичност, изпълва целия поток от неговия опит в този земен живот. Той излиза от момента и се влива в потока на своя опит за времето. Азът не изтича по мъглав начин; Азът се влива в потока от реални преживявания на този земен живот. Но в това изливане човек схваща нещо различно от обикновеното съзнание на момента, което според обикновената логика трябва да бъде изпълнено с интелектуални образи в абстракции. В това изливане на жизнения поток човек схваща образи, образи на жизнеността на живота на сетивата. Това, което иначе стои пред душата като спомен за живота, става вътрешно наситено и интензивно; човек научава природата на въображаемото познание в себе си. В същото време, човек прониква в същността на човешкото същество, като напредва в познанието. Но от този момент нататък, той знае, че се е потопил с егото не в поток от абстрактни спомени, а в поток от

реални жизнени сили, същите жизнени сили, които от нашето раждане, или да кажем от нашето зачеване, са силите, които изграждат нашия организъм, които оформят нашите органи, които работят върху нас вътрешно, в растежа, в храненето, в размножаването.

Сега се потапяме в потока на онези сили, които иначе са свързани само с посредничеството на нашето хранене, които ни карат да растем и които правят възможно нашето размножаване. И сега, вместо да живеем в абстракция, ние живеем с пълно съзнание в конкретна реалност и научаваме какво е етерното тяло. Научаваме се, че нашето физическо тяло, в което обикновено живеем в обикновения си живот, се основава на тяло, което е вътрешна формация от сили и което може да се види само в такова въображаемо познание. Човек се запознава с това, което многократно е било търсено чрез хипотези от физическата и биологичната наука през последните десетилетия и което дори е отричано от други днес в съществуването му. Човек се запознава с реалния етерен свят в контраст с осезаемия физически свят и се научава да разпознава как това, което е в основата на нашата физическа човешка форма, е всъщност такъв етерен човек. Но схващайки себе си като такъв етерен човек, егото на земния човек се разтваря в още по-висш смисъл. Човек не може да схване този етерен човек, без едновременно да види във всичките му отделни части и аспекти какво е космосът, какво е светът. В същото време човек бива изведен от себе си, като се разбира като етерно човешко същество, защото това, което действа в нас като организиращо етерно човешко същество, хвърля своите лъчи в потоци навън в космоса, носейки ни връзка между тези или онези вътрешни органи, между този или онзи крайник на нашия физически организъм и космоса.

Преживяването не се проявява под формата на абстрактни понятия, а в наситена форма на образност, на въображение. Но тъй като в известен смисъл сме се отказали от егото си в процеса на познание, както го описах, ние едновременно с това схващаме това, което сега етерно е извън нас в света. Ние проникваме през собственото си етерно тяло в етера на великия свят, от който в края на краищата сме родени като човешки същества.

Но тогава възниква нова задача. Светът, който сега преживяваме, е съвсем различен [от физическия]; той не притежава определени неща, които с право смятаме за определящи характеристики на нашия физически свят. Първоначално ни се представя по образен начин, докато ние разпознаваме нашия физически свят в истинската му обективност, когато премахнем образността. Но когато сега се издигнем от хватката на собственото си етерно тяло до етерността на света, забелязваме, че именно онези сетива, които иначе ни предават външния свят по най-красивия начин, изостават в своята ефективност. Дължим това, което имаме от физическия външен свят, на окото, ухото и т.н. Тези сетива, така да се каже, първоначално отстъпват и самите сетива, които се игнорират в обикновения

физически живот, излизат на преден план в човешкия опит, когато се настроим толкова силно към етерния свят: чувството за равновесие, чувството за движение, чувството за живот. Те излизат на преден план. Ние сме освободени, така да се каже, от собствената си тежест. Влизаме в преживяване на собственото равновесие на света, в което намираме своя път. Движенията, наблюдавани през очите или регистрирани от инструменти, спират. Но това, което може да се преживее вътрешно в движението, когато човекът е в това движение, се преживява във въображението чрез почиващия човек, тъй като движението първо се увеличава. Това е живо проникване в етерния свят. И тук бих искал да насоча вниманието ви, дами и господа, към факта, че наистина е така, както го характеризирах в уводните си думи днес, когато казах, че пътят на антропософското познание означава поредица от вътрешни душевни преживявания на съдбата. Защото това, което се случва, така да се каже, като приглушаване на висшите сетива и като одухотворяване и укрепване едновременно на сетивата, обикновено считани за низши, е свързано с такава съдба. И макар да знам на какво е изложен човек в подобно описание, бих искал да спомена това, което искам да кажа тук, с един пример: Някога бях зает с вътрешната умствена обработка на това, което човек всъщност преживява, когато изповядва душата си за едни или други мирогледи, когато стане материалист, идеалист, реалист, спиритуалист, позитивист, скептик и т.н. Тези неща не могат да бъдат изчерпани от това, което обикновеният живот и обикновената съвременна наука произвеждат за тях, ако човек наистина се стреми да ги разпознае отвътре. Обикновеният живот и обикновената съвременна наука всъщност се изчерпват с факта, че идеалистът хули реалиста, критикува го и че опровергава това, което реалистът излага; спиритуалистът става надменен и въпреки това често е пълен лаик в това, което може да бъде разпознато само в материалния свят, той се отдава на най-пренебрежителните критики към материализма, който въпреки това е космически страничен ефект от нашата съвременна, справедливо толкова хвалена научност. Тези неща, Защо човешкият ум клони към материализма от една страна, а от друга, например, към спиритуализма или идеализма, тези неща се крият по-дълбоко, отколкото човек обикновено си мисли.

Когато човек сериозно се занимава с тези неща, тогава той извършва вътрешна душевна работа, която е свързана с мисловния процес в здравословен, но и всеобхватен смисъл. Човек преживява нещо едновременно с мисълта. Ако мислиш абстрактно, не преживяваш нищо. Но ако преживееш това, което се превръща в преживяване за човешкото същество, независимо дали си материалист или спиритуалист, реалист или идеалист, тогава биваш въведен, така да се каже, в прякото съществуване на човешката душа. По съвсем различен начин тази човешка душа е обхваната от един вид мислене, което бих нарекъл дълбоко интроспективно, отколкото е случаят с обикновените науки.

Това, което човек може да преживее при такова мислене, което трябва да бъде медитативно и концентрирано мислене, води човека по-нататък, освобождава определени сили на въображението и води до появата на вътрешен образ за отделни конкретни неща, но с пълния характер на това мисловно преживяване възниква вътрешно образно преживяване, което обаче не е сънувано или фантазирано образно преживяване, а е свързано с космическите, свръхсетивни факти, лежащи в основата на външните явления.

И така, аз живях по това време, след като преминах през тази концентрация, тази медитация върху това, което току-що ви описах. Вживях себе си в света на въображението по такъв начин, че цялостната личност, която се появи във въображението, изведнъж се превърна в нещо, което стоеше пред вътрешния поглед в конкретен световен факт. Тя се оформи от това, което човек беше схванал като същност на човека, като образ на космическото, зодиака, зодиака; но не както човек го има предвид в неговата абстрактна форма, а по такъв начин, че отделните образувания на зодиака станаха наистина съществени, така че духовната същност на зодиакалното съзвездие се появи и разкри как сега се съединява с отделните елементи на човешката природа: светът като образ, в определена сфера като образ, живеенето на вътрешните мисли, стремящо се към космически образи.

Азът не само се влива в този поток от лични преживявания за този земен живот, но и се влива в космоса. Човек се учи да разпознава какво наистина има в вълнообразния, бушуващ етер на космоса. Човек не навлиза в този вълнообразен, бушуващ живот на космоса по друг начин, освен като увеличи егото си до точката, в която то достигне своята кулминация, след което се разтвори в разбирането на света и се излее в обективното съществуване на света.

Това, което ви описвам, е основно характерът на етерния свят. Преживяването на себе си в този етерен свят - сега ще разберете защо го наричам преживяване на съдбата. Преживяването на знанието е едновременно преживяване на съдбата. В този етерен свят човек може да преживее това, което не може да бъде описано по друг начин, освен както го описах в моята „Окултна наука“. Именно етерното преживяване на света е представено в тази „Окултна наука“.

Но в същото време вътрешната съдба на човек приема такъв обрат, че човек чувства как егоизмът, в който е поставен в обикновения живот между раждането и смъртта, бих казал, непрекъснато се разширява. Въпросът е тогава, че чрез продължаването на такива упражнения, както посочих в „Как да познаем висшите светове?“ и във втората част на моята „Окултна наука“, чрез продължаването на такива упражнения, азът, който човек всъщност е загубил в определен психологически смисъл, се открива отново.

Ако развиете - всеки може да развие това - развие силата да пренасяте мислите си в образното преживяване и ако практикувате това пренасяне на мисловната си сила в етерното образно преживяване достатъчно дълго - за отделния човек е

толкова дълго, за другия човек различно дълго - ако практикувате това достатъчно дълго, човек го практикува така да се каже, докато не придобие необходимата сила да се бори с упоритата зависимост да губи мислите си в образи, човек поддържа надмощие със своето самообладание, с пропиването на етерните си образни преживявания със силата на мисълта. Тогава отново възниква Аз-преживяването. Но то сега се появява в напълно трансформирана форма, сега се появява пред напълно събраната душа, пред душата, която е толкова събрана, колкото човек може да бъде само при решаването на някакъв математически проблем. Преживяването на Аз-а излиза от света на етерните образи, но излиза по такъв начин, че го виждаме, така да се каже, не като нещо, което обитава нашата физическа телесност, а като излизащо от космическия етерен свят, до чието съзерцание сме се издигнали. Човек би искал да каже: Докато иначе нашето его, когато се появява, преживява и се разглежда сякаш произлиза от физическото тяло, сякаш произлиза от човешки център, сега го преживяваме сякаш нашето его излъчва от неопределената периферия на вселената, сякаш иска да се слее в център, вместо да се разпръсне. И забелязваме: светът, в който сега сме поставени с пълно вътрешно отражение, с пълна вътрешна сила на познанието, светът, за който всъщност само мечтаем в обикновения си живот между раждането и смъртта, когато прилагаме сила, която първоначално не може да бъде сила на познанието, когато прилагаме силата на чувството.

Това, което преживяваме в обикновения си човешки живот чрез чувства, не е пропито със силата на мисълта в същата степен, както нашият въображаем живот. В действителност, както често съм обсъждал, то е пропито със силата на мисълта само дотолкова, доколкото нашите сънища са пропити със силата на мисълта. Това, което преживяваме, така да се каже, в сянката на света на личните чувства, сега преживяваме в истинската му форма: Аз-ът, както се спуска от периферията на света, от света на етерната субстанция, както, вместо да се разтвори в неопределеното, се стреми към центъра на собственото си същество. И в това разбиране, което превръща обикновеното емоционално преживяване в реално мисловно преживяване и по този начин в реално когнитивно преживяване, в това преживяване ние схващаме това, което в антропософското познание за човека се нарича астрално тяло. Астралното тяло ни се явява като дадено ни от света, когато гледаме от нашия център. Ние откриваме как, така да се каже, това, което е нашето астрално тяло, се излъчва от етерните силови подредби. Сякаш изведнъж не живеем в себе си, а живеем във въздуха, който дишаме – сякаш тялото ни стои там обективно и ние не сме в това тяло, а във въздуха, който дишаме – и сякаш усещаме, че външната ни физическа същност е просто това тяло от въздух, което прониква в човешката вътрешност. Сякаш гледаме в човешките органи, сякаш се приближаваме до човешката форма в нейната външна същност.

Издигайки се от това дихателно преживяване, индийската йога философия се е стремил да постигне преживяването, което току-що ви описах като преживяване на астралния свят. На нас на Запад не ни е позволено да имитираме това йога преживяване на Изток, поради естеството на нашата организация. Но всичко, което можем да преживеем в непосредствено бъдеще, в което действително преживяваме себе си извън тялото си по този начин, се представя по същия начин като световната душа в етерното тяло на света. Всъщност никога нямаме физическо световно тяло пред себе си в конкретна реализация, а в истинската реализация достигахме до етерно световно тяло само по описания начин и в това етерно световно тяло преживяваме световната душа в нейните конфигурации, една от които е нашата собствена душа, нашето собствено астрално тяло, ако мога да го кажа така.

По същия начин, както описах в моята „Окултна наука“ какво може да се види в етерния свят, бушуването и природата на този етерен свят в неговата конкретност, може да се опише и душеподобното ставане и тъкане на космоса. Може би ще бъде мой дълг, ако това се случи в този живот, да покажа, че това, което е описано в моята „Окултна наука“ като етерния свят, може да се опише и като астралния свят. Ще се види, че тогава човек трябва да говори от съвсем различен дух, че тогава трябва да се добави нещо към описанията на тази „Окултна наука“, което в своето описание, в своите характеристики, трябва да бъде съвсем различно от описанията, характеристиките на тази „Окултна наука“. И казвам на онези, които подхождат към моите писания по този начин, че вместо да имат волята да проникнат в материята, те се заяждат с думите и търсят противоречия. Предсказвам, че в книгата, създадена по този начин чрез описанието на астралното спрямо етерното, те ще открият още по-голяма част от това, което ще заявят като противоречия. Това са противоречията на живота и този, който иска обективно да проникне в живота, трябва да се запознае с тези противоречия по жив начин, а не по абстрактна логика.

Но когато това, което опознаваме като наш собствен астрал, като наша собствена душа, се приближи до нас в този свят, ние всъщност се чувстваме като космически човешки същества и чувстваме собственото си астрално тяло, собствената си душа, само като част от космоса. Но го усещаме не като член на етерния космос, а на душевния космос, и сега знаем: космосът има душа. И като можем да представим астралното тяло на душата си като нещо различно от това, което ни се явява само чрез нашата външна физическа телесност и чрез етерното, пред тази наша душа се поставя живот, който предшества нашето раждане или нашето зачеване, живот, осъществен в духа, в душевния свят, и живот, в който влизаме като духовно-душевно същество, когато преминем през портата на смъртта. Това, което се нарича безсмъртие, а също и това, което нашата цивилизация е загубила и което би трябвало да се нарече нероденост, става факт, защото човек опознава себе си от целия свят, който надживява индивидуалния човешки живот. Човек не схваща само

частта от човешкото същество, която е въплътена в тялото между раждането и смъртта, а схваща човешката същност, която предшества раждането и следва смъртта; схваща себе си като връзка във вечния духовен свят.

И още по-нататък може да се продължи тази вътрешна концентрация, тази вътрешна медитация, при която човек трябва само да се увери, че силата, която е постигнал да прониква в света на образите с мисли, е напълно поддържана със силата на размисъл. Човек може да проникне още по-дълбоко в това проникване на въображението с мисловно съдържание и проникването на вдъхновението с мисловно съдържание; човек винаги може да засили това, което е уравновесеното мисловно преживяване във въображението, във вдъхновението, и тогава се стига до преживяването на истинската форма на централното човешко его. След това човек прониква през човешкото астрално тяло, което всъщност се представя като развиващо се от периферията на света към нашия човешки център и се представя като член на целия астрален космос. Оттам човек стига до истинското аз, от което има само сянка в обикновения живот, на което казва „аз“; човек стига до това, което сега обективно вижда като свое аз, по същия начин, по който иначе обективно вижда външните неща. Защото това, което човек преживява по пътя на познанието, го е извело от собствената му телесност и това, което сега се връща обратно в собствената му телесност, не е егото, което човек има в обикновения живот, а истинско его.

Това истинско „аз“ първоначално няма нищо общо с голяма част от това, което ни оформя като човешки организъм от космоса, което действа в нас и живее от света, през който сме преминали в духовната и душевната сфера преди раждането или преди зачеването. Това „аз“ се представя като обективна реалност, като това, което, така да се каже, представлява сбора от всички „азове“, които сме преживели в миналите си земни животи.

Това се постига на нивото на интуитивното, истински интуитивното. Там онова, което може да се опише в антропософското познание за човека като повтарящи се земни животи, се превръща в мъдрост. Всъщност антропософското познание не се състои във формулиране на абстрактни прозрения, основани на съществуващи факти, които са образи на фактите, а по-скоро се състои в постепенно и истинско преживяване на човешката същност. Това, което човек преживява от това човешко същество, след като първо е излял своето „аз“, своето его, в потока на живота между раждането и смъртта в етерното царство, сега стои като субект срещу „аз“, който е станал обективен по пътя от предишния ни живот към настоящия ни живот. Именно от такъв път на познание говори този, който от вътрешно виждане, а не от теория, говори за съществуването на повтарящи се човешки животи на земята. Този възглед за повтарящите се човешки животи на земята не е теория, а нещо, което възниква като осъзнаване едновременно с възгледа за истинското „аз“, което в обикновения ни живот имаме пред себе си по същия начин, както имаме пред себе си душевния

си живот между заспиването и събуждането. Точно както се намираме между заспиването и събуждането в състояние, в което не виждаме, което ни е дадено само негативно като празна част от нашия опит, така и ние трябва, така да се каже, да оставим в жизнения си поток това, което сме преживели, докато сме спали. Когато погледнем назад и позволим на живота си да се появи пред нас, как за обикновеното съзнание всъщност имаме само онези периоди от живота, които текат от събуждането до заспиването, как те винаги са прекъсвани от празни части на потока, членове на потока, така и в обикновения живот гледаме надолу в нашето его, в нашата организация. Виждаме, преживявайки бурния, преплитащ се душевен живот, един вид празно пространство, което проспиваме, както проспиваме нашето състояние на сън, и на това празно пространство казваме „аз“, а не на нещо наистина изпълнено. Антропософското познание за човешкото същество, дами и господи, може да посочи как то достига до своето съдържание, може да опише стъпка по стъпка как то напредва навътре, за да схване това, което трябва да представи на света като учение. И тъй като истинското антропософско познание за човека носи мисълта навсякъде - защото видяхте, че трябваше да поставя основния акцент върху това в описанието на този антропософски метод за познаване на човека, че във въображението, във вдъхновението, мисловният опит е внесен в него с цялата си острота, че този мисловен опит се появява и в интуитивния опит накрая; видяхте, че трябваше да поставя специалния акцент върху това, трябва да се прикрепим към това, и тъй като мисловният опит е навсякъде вътре, защото това, което човек има в абстрактния мисловен опит, който използва за обикновената наука, е навсякъде вътре във всичко, към което духовният изследовател насочва душата и духа си, неговия Аз. Следователно всичко, което духовният изследовател представя на света, може да бъде преживяно отново и също така потвърдено чрез простото мисловно преживяване. Човешкото същество трябва само да има възможността да последва духовния изследовател до мисловното преживяване. Той не трябва да губи мисловното преживяване веднага щом напусне сферата на сетивното преживяване. Той трябва да има силата да развие вътрешната способност за растеж и възпроизвеждане, която все още може да притежава самогенериращата се мисъл, когато мисълта, стимулирана от външното сетивно преживяване, престане да носи действителния си характер. Това интензивно вътрешно преживяване може да бъде усвоено в началото; след това човек ще открие: духовният изследовател описва неща, които по същество е преживял, като пренася мисълта във въображение, вдъхновение и интуиция. Мислите, които той включва в него, могат да бъдат проследени и проверени. Защото мислите, които той формира във въображаем, вдъхновен и интуитивен живот, могат да бъдат проверени за точност по самата им природа и същност, когато ги представите на себе си. Човек не трябва само да се вкопчва в човешкия предразсъдък, който напоследък е станал твърде силен, че една мисъл може да бъде

проверена само ако може да има външен сетивен факт като доказателство. Трябва да признае, че самата мисъл, същата мисъл, която се използва във външната наука, има вътрешен живот, че може да оформи вътрешната си организация. Ако човек преживее само това вътрешно самооформяне на силата на мисълта, ако го преживее по начин, по който Хегел по негово време все още не е могъл да преживее - следователно той е разплитал само абстрактни мисли в своята философия - ако човек преживее това живо движение на мисълта, което за първи път се опитам да представя в неговата форма в моята „Философия на свободата“, тогава човек може наистина да изследва всяка отделна мисъл, която духовният изследовател изразява. Тези, които не се подлагат на това изследване, обикновено го правят, защото се чувстват принудени да го направят поради неадекватна воля: „Не разбирам какво мислите, защото това, което знам досега, не ми дава основание да го направя.“

Всеки, който заема тази гледна точка, просто не е отворен за дискусията относно антропософията, и по-специално относно антропософското познание за човека. Не е необходимо самият човек да се издига до въображението, вдъхновението и интуицията; необходимо е само да внесе живо мисловния живот, който човек вече развива в обикновената наука, в целия вътрешен душевен живот и от това живо разбиране на мисълта да следва това, което духовният изследовател извлича от въображението, вдъхновението и интуицията. Но, дами и господа, човек трябва да бъде решен да се откъсне от мъртвото мислене, което само подрежда понятията по линейен начин, точно както се разгръща външният сетивен свят. Това мъртво мислене протича по такъв начин, че аз формирам това понятие от една част от външния сетивен свят, след това го залепвам за понятието, което получавам от другата част от сетивния свят и така нататък. Само тези, които се придържат към този метод на залепване за система от понятия, ще кажат, че от гледна точка на обикновеното мислене не могат да проверят това, което е дадено в антропософията. Но който схване, че човекът всъщност носи в себе си, преживява мисленето като жив организъм – то е само засенчено, само засенчено от илюзия – всеки, който схване това мислене, което е живо в живота, може да провери от това мислене всичко, което духовният изследовател представя за човека и света. Така виждате от целия смисъл на това, което си позволих да ви представя, че когато духовният изследовател се опитва да проникне до познанието за човека, едновременно със стремежите си към това познание за човека, се получава и познание за света. Познанието за истинския човек ни води отвъд самите нас в обективния свят. Истинското познание за истинския обективен свят ни дава, в своето съдържание, човека, истински живия външно и вътрешно човек, който може да се чувства като у дома си в света, който открива по този начин. И така може да се каже: Точно както вече може да се усети, че светът и човекът трябва да принадлежат заедно по най-интимен начин, както вече подчертах в моята

„Философия на свободата“, така и духовната наука представя на света знанието, че световното познание трябва да се постигне чрез познание за човека, защото световното съществуване може да бъде преживяно в най-съкровения човек, че човешката природа може да бъде разпозната от познанието за света, защото човекът с най-съкровения си природа идва от обективния, истински свят; че познанието за света трябва да се постигне чрез познание за човека [и познанието за човека чрез познание за света].

В това обаче може да се открие противоречие или дори парадокс, защото човек би могъл да се запита: Откъде да започнем? Трябва ли да започнем с познание за света, за да получим познание за човека от познание за света, както би предприел пантеистът или някой друг философски или материалистично настроен човек, или трябва ли, както често прави мистикът, да се издигнем от познание за човека към познание за света?

Но това е мъртва, това не е жива мисъл. Познанието за човека и познанието за света не принадлежат заедно като два мъртви крайника на един организъм, така че човек да може да започне с единия и да премине към другия, а познанието за човека и познанието за света принадлежат заедно като живите крайници на самото същество. И точно както може да се каже, че главата живее чрез крайниците или крайниците живеят чрез главата, толкова малко може да се каже, че може да се започне с познание за света, за да се стигне до човешкото същество, или да се започне с познание за човешкото същество, за да се стигне до познание за света. По-скоро трябва да се каже, че и двете трябва да възникнат в живо единство и двете трябва взаимно да се осветяват в живо единство. И в този смисъл, в смисъл на живо осъзнаване, за великите въпроси на нашето време трябва да възникне световно познание, придобито от духовно изследване чрез истинско познание за човека, истинско познание за човека чрез истинско световно познание.

4. Антропософията като морален импулс и творческа социална сила

Уважаеми присъстващи, един много сериозен философ, Йохан Готлиб Фихте, изрече от най-дълбокото си прозрение изречението: Какъв вид философия ще изберете, зависи от това какъв човек сте. - За философия, която иска да говори за морални и етични, морално-социални аспекти от собствената си област, подобно изречение е, ако се вгледате по-внимателно, направо опустошително. Защото, ако в най-висшите си реализации, които би трябвало да са философските, човек само отразява това, което вече е като морален и социален човек, тогава философията, светогледът, не може да даде импулси за морала и социалното. И всеки, който приема такова изречение сериозно, ще трябва да си зададе важния въпрос: Как може знанието, как може един набор от знания да има някакъв подтикващ ефект върху морала, върху социалния живот? Защото в наше време научното мислене, което прониква във всички жизнени сили на човешките същества, наистина би искало да има определен авторитетен ефект върху моралния и социалния живот. Този въпрос ми се струва от много специално значение за нашето време и в още по-голяма степен за антропософски ориентираната духовна наука. Защото антропософски ориентираната духовна наука иска да бъде активна сила в живота. И как би могла да стане такава, ако не може да намери никакви импулси за морал, за социален живот, които може би включват най-големите проблеми на нашето съвремие. Отново и отново обаче, когато се повдигне такъв въпрос, човек се позовава на особената природа на днешния научен дух.

Този научен дух би искал да се развие по начин, който всъщност противоречи на твърдението на Фихте. Днешният научен дух, който е развил начина на мислене и методите, особено подходящи за външната, независима природа на човека, би искал да даде резултати, за които не може да се каже, че са такива, каквито е човекът. И всъщност би имало много смисъл, ако някой каже днес: химик, който формира светоглед, физик, който формира светоглед, ще бъде тласкан от обективността на своя възглед да развие нещо, което е валидно за всички хора, така да се каже, което не може да се каже, че е подобно на това, което е човешкото същество като цяло. В известен смисъл обективната наука трябва да процъфтява независимо от моралното или друго състояние на душата.

Може да се каже: тази наука е достигнала най-високите си триумфи през последните няколко века, особено през самия последен век. Не че някой би искал да повярва, че тя вече е софистично ориентирана духовна наука, тя все още има това значение в по-голяма степен. Защото антропософски ориентираната духовна наука иска да бъде активна сила в живота. И как би могла да стане такава, ако не може да намери някои импулси за морал, за социален живот, които може да се считат за най-големите проблеми на нашето съвремие. Но отново и отново, когато

се повдига такъв въпрос, вниманието се обръща към особената природа на днешния научен дух.

Този научен дух би искал да се развие по начин, който всъщност противоречи на твърдението на Фихте. Днешният научен дух, който е развил начина на мислене и методите, особено подходящи за външната, независима природа на човека, би искал да даде резултати, за които не може да се каже, че са такива, каквито е човекът. И всъщност би имало много смисъл, ако някой каже днес: химик, който формира светоглед, физик, който формира светоглед, ще бъде тласкан от обективността на своя възглед да развие нещо, което е валидно за всички хора, така да се каже, което не може да се каже, че е подобно на това, което е човешкото същество като цяло. В известен смисъл обективната наука трябва да процъфтява независимо от моралното или друго състояние на душата.

Може да се каже: тази наука е достигнала най-високите си триумфи през последните няколко века, особено през самия последен век. Не че някой би искал да повярва, че тя вече е софистично ориентирана духовна наука, тя все още има това значение в по-голяма степен. Защото антропософски ориентираната духовна наука иска да бъде активна сила в живота. И как би могла да стане такава, ако не може да намери някои импулси за морал, за социален живот, които може да се считат за най-големите проблеми на нашето съвремие. Но отново и отново, когато се повдига такъв въпрос, вниманието се обръща към особената природа на днешния научен дух.

Този научен дух би искал да се развие по начин, който всъщност противоречи на твърдението на Фихте. Днешният научен дух, който е развил начина на мислене и методите, особено подходящи за външната, независима природа на човека, би искал да даде резултати, за които не може да се каже, че са такива, каквито е човекът. И всъщност би имало много смисъл, ако някой каже днес: химик, който формира светоглед, физик, който формира светоглед, ще бъде тласкан от обективността на своя възглед да развие нещо, което е валидно за всички хора, така да се каже, което не може да се каже, че е подобно на това, което е човешкото същество като цяло. В известен смисъл обективната наука трябва да процъфтява независимо от моралното или друго състояние на душата.

Може да се каже, че тази научна природа е достигнала най-високите си триумфи през последните няколко века, особено през последния век. Не че някой би повярвал, че те вече говорят по този начин, че казват: не се прави социален живот с морални принципи. Това се смяташе за почти най-забележителната аксиома в социалистически мислещите кръгове на съвременната епоха, че целият социален живот, извлечен от морални или социално замислени максими, е илюзия. И социалното отношение на социалистите всъщност се хранеше с тази аксиома. Казваше се, че това, което наистина има значение, не е как някаква класа, как някой отделен човек мисли за това, което всъщност трябва да се случи социално, а

че е важно човек да се обърне към онези хора, в чийто егоизъм, в чийто напълно естествен, елементарен егоизъм се крие да оформи света такъв, какъвто трябва да бъде оформен – и това е пролетарското искане. Бих искал да кажа, че именно заради съвременния дух на науката всеки морален принцип, всеки социален възглед, който не се основава на егоизма, е елиминиран. И докато не осъзнаем какво означава това за целия ход на света в съвременното и докато не искаме да видим как нашите социални потребности произтичат от чувствата и мислите на човешките същества, няма да можем да се доближим до това, от което нашето време се нуждае особено в това отношение.

Следователно научният дух на съвременното време е безсилен срещу моралните и социалните импулси, както просто се вижда от историческия ход на събитията. Това, което произтича от този дух, обаче, чрез определена социална необходимост прониква в съзнанието на най-широки слоеве от хора. И именно от това отношение дори онези, които не знаят нищо за науката, които не са стигнали до нея, съдят за социалните дела на този свят. Какво означава това в този случай? Социалните дела се разглеждат по такъв начин, че всичко, което трябва да се яви по здравословен начин като социална и морална оценка на някакъв факт за човечеството, също е елиминирано, както при оформянето на науката. Антропософски ориентираната духовна наука иска да вземе предвид по-специално този факт. Тя иска да се превърне в сила, която е способна да освободи такива морални импулси в отделния човек, че тези морални импулси да могат да надделеят по социално полезен начин. Но тогава антропософската школа на мисълта трябва да води, бих казал, в начина, по който хората, които я развиват, гледат на световните явления, да внесе моралното и социалното в него, така че човек да го види.

В лекцията, която изнесехте по-рано, вие с хумор показвахте как хората биват убеждавани за всякакви неща в нашия социален и икономически живот и как тези хора след това добавят тези неща към домакинските си стоки. Такива неща трябва да се разглеждат в симптоматичния им аспект и те се разглеждат в симптоматичния им аспект само когато човек може да прокара свързващите линии от тях към великите събития от световната история. Защото, ако не беше фактът, че хората позволяват тези неща да бъдат убеждавани от търговците, тогава нямаше да има и това – защото нещата са свързани в социалния живот – което накрая ни беше разказано за ужасяващата милитаризация на икономическия живот.

Важно е това, което е наистина ефективно тук и сега. И бих искал да ви нарисувам картина, подтикнат, така да се каже, от хумористичния разказ, който току-що представих, как подобно търгуване има антисоциален, смея да го кажа, антиморален ефект.

Веднъж, когато бях на панаир, един търговец продаваше огромни количества сапун. Сега, дами и господа, едно наблюдение, което наистина води до социално мислене, трябва да вдъхнови човешкия ум да стигне до момент в живота, в който се

предлагат сапуни, които могат да се използват за пране. Но това беше напълно изключено със сапуните, предлагани от този търговец. Тези, които го опитаха след това, скоро се отказаха от опита да се измият с него за постоянно. Но търговецът направи страхотен бизнес и ще ви кажа как го направи. Той имаше големи бали такъв сапун до себе си. Той стоеше на подиум; взе няколко сапуна от първия пакет. Сега той беше, в най-добрия смисъл, това, което бихте могли да наречете представителна личност. С най-прекрасни фрази той представи превъзходството на своя сапун пред публиката си и предизвика мнението, че това трябва да е особено ценен сапун, за който човек може да плати добре, чрез всичко, което правеше там. И след това продаде около десет сапуна, парче по парче, на много висока цена, за всяко отделно парче. Тази цена се плащаше от онези, които случайно имаха пари в джобовете си, и те бяха много щастливи, че са получили толкова добри сапуни; защото разпознаваха качеството на сапуна по високата цена. Сега те стояха там. Човекът беше постигнал като представителна личност това, което искаше да постигне, и вече не се интересувахе да бъде тази представителна личност. Затова по-късно той каза: О, начинът, по който продавах сапуните досега, е твърде скъп! Тези сапуни струват само половината от цената. Отсега нататък ще ги продавам на половин цена. И сега той отново имаше клиенти, които купуваха от него, и той успя да им внуши, че е толкова добър човек, че ще продаде сапуна по-евтино, отколкото първите купувачи, които все още стояха там, бяха го получили. Те не се оплакаха, а вместо това - извинете за грубия израз - отвориха широко уста. Но след това, когато все още имаше значителен брой сапуни от първия пакет, той каза: „Но аз съм добър човек, изобщо няма да продам този последен сапун, ще го изхвърля.“ И така той хвърли целия сапун сред публиката и те можеха да го вземат безплатно.

Разказвам ви този факт не само защото е гротескен сам по себе си, но и защото научих нещо друго, което е изключително интересно. Всичко това се беше случило и продавачът отиде до втория си пакет, направи го отново по същия начин и на трите етапа, и отново се отърва от сапунените си блокчета и на трите етапа! Това ми се струва изключително симптоматично, дами и господа, защото когато гледам големите бизнеси, които се правят по света, и когато гледам консуматорската публика и как тя се отнася към тях, тогава всъщност виждам и трите етапа непрекъснато там и човек може да види от възприятието на тези три етапа колко вътрешно невъзможна е всъщност нашата икономическа структура. Но именно под съвременния дух на науката това истински здравословно, истински практично мислене е изгубено. Защото практическото мислене, което не остава в рамките на рутината, а се превръща в истинска цел в живота, трябва преди всичко да вижда реалността в нещата, да вижда какво се крие вътре в тях, а не това, което е само външно пред очите и в което човек може да заблуждава хората с всякакви внушения.

Много често се говори клеветнически за антропософската духовна наука, че тя се стреми да упражнява някаква сугестивна сила. В примера, който ви разказах, който със сигурност не произлиза от антропософ, имаше голяма сугестивна сила, която е много често срещана днес, сугестивна сила, която нейната аудитория познава много добре.

В контраст с това, антропософската духовна наука иска да предложи нещо, което е способно, чрез вътрешната си жизненост, ефективно да вижда през социалните и моралните връзки, да открива нещо в човешкото същество, което може да бъде това, което Фихте изразява: че е от същата природа като самото човешко същество, но в същото време може да бъде ефективно в моралния и социалния свят. Но ако наистина искаме да разберем духовния живот, тогава, дами и господа, трябва да положим известни усилия и затова, само за да илюстрирам днешния си ход на мисли, позволете ми да се спра на нещо, което може да го илюстрира малко от напълно обективна гледна точка, без оглед на личностите, от определена страна. Виждате ли, когато говорих за това в Щутгарт, хора от всякакви среди вярваха, че смятам коментарите на граф Херман Кайзерлинг за мен за лъжа, а хора от различни среди вярваха, че съм лично раздразнен и говоря за подобен въпрос по някаква лична причина. Но това изобщо не беше така, защото мога да ви дам най-честно уверение: изобщо не ме интересува какво мисли граф Херман Кайзерлинг за мен; не ме интересува лична атака. Но има нещо друго, което ме интересува: интересува ме да разглеждам явленията, които се случват в живота ни, от гледна точка на тяхната етична и морална стойност. И тук трябва да кажа следното: Считам за едно от най-големите постижения на съвременната наука, че – дори и не винаги на практика, поне в изразените теории – тази съвременна наука се клони към твърдението, че човек не трябва просто да изразява това, което субективно смята за истина, а че човек трябва абсолютно да признае задължението първо наистина да проумее истината на това, което изразява.

Обикновено не се признава, че в твърдението на това изречение има нещо изключително прогресивно, защото всеки, който е историк или учен, не може и не трябва да се задоволява с извинението, че е чул това или онова тук или там, а е длъжен да признае основата на истината за това, което казва. И този принцип трябва да бъде включен в нашия морален живот, защото ако моралният живот трябва да бъде основата на социалния, тогава моралът трябва да бъде пропит от обективна истина, а не само от субективно вярвана истина, защото не тази субективно вярвана истина има влияние върху социалния живот, а само обективно преживяната истина. Трябва да се каже, че сега живеем във време, в което разделението между знание и вяра е довело до ситуация, в която, когато някой твърди нещо, в което е вярвал и което впоследствие се оказва обективно невярно, той се извинява, като казва, че човек има право да твърди това, което вярва, че е истина, доколкото знае и вярва. Скъпа публика, този принцип допуска възможността

всяка възможна обективна неистина да навлезе в обществения живот и само чрез борба с този принцип може да се внесе морал в нашия социален живот, в нашия бизнес и икономически живот. Следователно, тъй като винаги искам да използвам духа на истината, който е необходим за антропософията, от една страна, и за целия съвременен живот, от друга, трябваше да отстоявам този дух на истината пред лицето на случилото се от характеризирания страна. Интересувах се от това като културен феномен, а не като личен въпрос, и като културен феномен то всъщност води до онази по-дълбока концепция за истината, от която толкова спешно се нуждаем днес.

Виждате ли, лесно е да се каже, че граф Херман Кайзерлинг не е противник на антропософията. Самият граф Херман Кайзерлинг искаше да ми докаже, че не е противник на антропософията и затова ми написа дълго писмо преди много време. Но това дълго писмо беше написано с почерк, който не можех да разчета; редовете, които преминаваха, винаги бяха пресичани от други, буквите бяха написани по изключително небрежен и небрежен начин и аз наистина не можах да дочета това писмо. Човекът, който е способен да съди за света и хората не според произволни принципи, а според съществени вътрешни симптоми, би могъл да си каже – това писане, разбира се, не е причината, която искам да посоча за основните факти, но е симптом –: това писане и начинът, по който е написано такова писмо, не предоставя човешката основа за това, което се приписва на граф Херман Кайзерлинг от определени среди. И ако след това се обърнете към неговите трудове, ще откриете нещо, ще откриете това, което сега изразявам като мое убеждение: ако граф Херман Кайзерлинг кажеше, че е бил много коварен противник и враг на антропософията, скъпи дами и господа, бих му повярвал и бих го намерил за напълно оправдано, защото човекът, който пише книгите на граф Кайзерлинг, не може да бъде последовател и не може да бъде обективен съдия на антропософията. Но ако той каже, че не е противник, тогава той казва обективна неистина. Когато граф Херман Кайзерлинг казва, че не е противник на антропософията, за мен това говори много повече за неговата нечестност, отколкото ако честно беше казал, че трябва да е противник. Разбирам, че трябва да има противници; но фактът, че има хора, много хора, които днес дори стават модерни, които просто казват обратното на това, което сега е тяхната вътрешна истина, като външна истина, това противоречи на принципа на антропософията, която търси навсякъде вътрешна истина, а не външна истина, която тогава не е истина, а само привидна истина.

Исках да подчертая това, скъпи присъстващи, защото човек не бива винаги да преценява погрешно какъв е най-съкровеният импулс на антропософското чувство и за да знае, че това антропософско чувство докосва нерва на настоящия свят и претендира не само да каже това, което вече е било казано, в същия смисъл, но и да

го каже по начин, изискван от духа на времето; но това изисква дори да се научим да мислим наново за лъжата и истината.

Това обаче е единственото нещо, което може да ни води, когато подходим към такъв важен проблем като антропософията като морална и социална творческа сила. Защото там трябва да разгледаме факта, че антропософията не само обхваща този съвременен научен дух, този съвременен научен дух, но че тя също така развива това, което вече присъства като зародиш в тази съвременна наука, развивайки този зародиш все повече и повече, докато този зародиш не се развива от тази съвременна наука. Следователно, скъпа публика, в началото си антропософията е съвсем подобна на съвременната наука, но като вътрешно схваща същността на тази съвременна наука, тя води в по-нататъшния си ход дотам, че не само фактите на външната природа се разбират, но и фактите на вътрешния живот на човека, например инстинктите или волята.

И ще стигнем до схващането на истинската същност на антропософията, от една страна, и до разбирането на моралните и социалните импулси на антропософията, от друга, само ако осъзнаем как [научният] дух, който иначе схваща само външни природни факти, може да достигне, трансформирайки се и метаморфозирайки се, до това, което е човекът в своите инстинкти, например в своите волеви импулси; защото това е свързано с действителния характер на нашата настояща епоха, която започна през 15 век и в която се намираме и днес. През 15 век бяха посяти първите семена на съвременния научен дух и този съвременен научен дух трябваше да се развие едностранчиво. Не мога да навлизам в това по-подробно сега; обясних го много пъти на други места. Той трябваше да развие вътрешната душевна конституция по такъв начин, че да е способен да проследява връзката между външните природни явления по закономерен начин. За да може тази едностранчива сила на човешкия душевен живот да се развива енергично въпреки своята едностранчивост, другите сили на човешкия живот и човешката организация трябваше да бъдат оставени настрана за известно време.

Това, което първо се разви едностранчиво, беше това, което насочваше човешките същества да позволят на съзнателния душевен живот да заеме мястото на стария инстинктивен душевен живот. Колкото и да се декларира, че човекът е загубил своята наивност в резултат на това, че съзнанието е заело мястото на стария инстинктивен, подобно деклариране няма по-голяма стойност от това да се оплаква, че е бил на двадесет години и е изглеждал по определен начин, а сега е по-възрастен. Тези неща не могат да бъдат критикувани, а просто трябва да бъдат признати в тяхната необходимост. От 15-ти век нататък човечеството е трябвало да премине в съзнанието и то е направило това първо в сферата на въображаемия живот. Но дори този въображаем живот преди това е бил поставен в инстинктивния живот. Тези, които са наистина запознати с цялостната цивилизация и културен живот, предшествали 15-ти век, включително гръцката цивилизация, знаят как

всички сили на човешката душа са действали инстинктивно в онези дни и как дори това, което се е наричало научно, е действало в определени отношения много по-инстинктивно, от инстинктивното състояние на човешката душа, отколкото днес. И в това човешко душевно състояние, носено от инстинкта, в което е действала световна необходимост отвъд човешките същества, винаги е възниквала, приблизително до 15-ти век, един вид тройна структура на този социален живот, както човешките същества са работили в социалния живот. Инстинктите са действали, бих казал, с естествена сигурност – ако мога да използвам този не съвсем точен израз. Хората са се интегрирали в социалния организъм чрез своите инстинкти и чрез това, което са правили в процеса, което са постигнали – независимо дали в тези или онези житейски ситуации, произтичащи от действията на хората, водени от инстинкта – се е появила определена структура на социалния организъм в духовната сфера, в правно-конституционната сфера и в икономическата сфера.

Този троен социален ред, за който днес трябва да се говори съзнателно, е бил в основата си, дори ако това не е очевидно за някои хора днес, които изобщо не разбират тройния социален ред. Чувствайки, че е част от социалния живот, той е получавал това, от което се е нуждаел, за да задоволи своите въображаеми, [душевени] и волеви потребности, той го е получавал от духовен член на социалния организъм, от държавно-правен и от икономически. Те са били във връзка, която е била разбрана от човечеството по онова време чрез инстинктите му и която е можело да задоволи чрез своите предразположения. Разбира се, днес вече не знаем какво да правим с тази стара структура.

Но сега дойде по-новото време. Това беше времето, когато хората развиваха своя въображаем живот едностранчиво. Беше първата половина на XV век, XVI, XVII век и отчасти все още XVIII век. Под въображаемия живот, който беше станал съзнателен, все още проблясваше онова, което беше останало от наследството на старите инстинкти. И бих искал да кажа, че нещо инстинктивно все още действаше в моралната и социалната сфера, докато човекът преминаваше през този свят и гледаше това, което вече се появяваше от неговия напълно съзнателен живот на идеи. Но оттогава, от XVIII век, тези инстинкти напълно изчезнаха и останаха само абстрактни традиции. Днес не живеем с елементарно генериран морал и справедливост на социалния свят; живеем, защото инстинктите, които някога са установявали социални порядки, вече не са активни. И колкото и марксистите да вярват, че живеят в марксизма, те живеят в най-древните традиции, което се вижда от факта, че те винаги искат да обяснят условията на социалния живот от праисторията на дивите и варварски народи.

Това е, което се е развило до нашето най-ново време. Но това, дами и господа, е довело и до факта, че човекът сега иска да подхожда към социалния и моралния живот само с въображението си, което е развито едностранчиво, и че от старата

традиция са възникнали морални институции и социални институции, за които остават само традиции, с които човешкият живот в своята реалност вече не е свързан. И докато инстинктът, инстинктивното състояние на духа, поради чувство за световна необходимост, е поставил духовното редом с правното и икономическото, все още не напълно развитият живот на идеите, едностранчиво развитият живот на идеите, няма възможност да прозре през тази структура на социалния организъм. Това, което човек може да мисли, и това, което има под формата на традиции, е смесено по хаотичен начин. Той няма импулса да види правилните характеристики на духовния, правно-държавния и икономическия живот и в последно време ги е смесил в хаос във всички области на държавния живот.

Този хаос е най-новата фаза в развитието на социалния организъм. Човекът, поставен в социалния ред, иска да получи от духовния живот, от човешката си природа, това, което само това може да му даде в неговата свобода; той иска да получи от правено-държавния живот това, което само това може да му даде, когато всички зрели хора могат да имат думата, и от икономическия живот това, което само това може да му даде, когато е формирано от експертиза и специализирани знания в сдружения. Всичко, което едно човешко същество, в съответствие със своята природа, може да получи само от правилно структуриран социален организъм, то би трябвало да получи днес от хаоса, от хаотичното формиране на този социален организъм.

Това, дами и господа, е фундаменталната причина за кризата, пред която сме изправени днес; защото всичко, което можете да опишете в областта на образованието, в областта на свободния интелектуален живот, доколкото той все още е запазил своята свобода, всичко, което можете да опишете в областта на бизнес живота, другите икономически сектори, всичко това са специални кризи пред лицето на голямата криза, [която се състои в] факта, че човекът днес, без широките маси действително да го осъзнават, е поставен в социален хаос, който всъщност отхвърля най-съкровенията му същност. И това отхвърляне се проявява в революционните, социално-революционни сили на настоящето. И докато човек не осъзнае, че основата на настоящата ни световна криза се крие в тази съвременна безсилие на човека да прозре през структурата на социалния организъм, той няма да може да има никакво разбиране и за реформаторските сили на тази световна криза.

В рамките на тройната структура на социалния организъм обаче има една област, която функционира различно от останалите: икономическата област.

Икономическият живот, който произвежда стоки според човешките нужди, е подчинен на определена необходимост. Тези нужди възникват. Този икономически живот все още си дава своите социални импулси по същия начин, както ги е давал според старите традиции. Човекът трябва да обърне внимание на това. Тук той няма свобода, няма произвол. По отношение на правния и държавния живот, и особено

по отношение на духовния живот, той може да отклони вниманието си от това, което е наистина съществено за него, и поради причините, които изложих, съвременното човечество е отклонило вниманието си от структурата на социалния организъм. Това стана очевидно: че това отвръщане първоначално е довело само до пренебрегване на прогреса в интелектуалния и правния живот, но че икономическият живот, както се очакваше от такова пренебрегване, не можеше да не се развие едностранчиво. И така днес имаме обществено мислене, което по същество не обръща внимание на интелектуалния и правния живот, а продължава да работи в стари форми, в стари традиции и което, чрез естествените икономически потребности да вижда всичко, което мисли на конгреси и други събрания, в резолюции за война и мир, единствено в светлината на този икономически живот.

И средствата, чрез които човекът е можел наистина да се намесва в социалния живот в миналото, са били неговите инстинкти и неговата воля. Антропософията ни показва как човекът, чрез дейността на своята воля и инстинкти, непрекъснато черпи от подсъзнателната сфера, точно както черпи сила от съня, който също е подсъзнателно състояние. Антропософското познание трябва непременно да постави това, което човешкото същество преживява във връзка с действителната същност на неговата воля, паралелно с това, което той нарича сън. Това е сън, който ние непрекъснато носим в себе си, докато оставяме волевите си импулси да действат от несъзнаваното, точно както освежаващите сили, които се приближават до живота ни, действат от това, което получаваме в съня си. Но по отношение на социалния живот това несъзнавано е било възможно само в определен период от време; то вече не е възможно от средата на XV век.

И тук естествената наука се подлага на голяма, мощна илюзия: тя иска да обясни всичко научно, иска да включи човека в това научно обяснение и от принципите, които е формирала за природните факти, сега иска да обясни инстинкта и волята. Тя изгражда възгледи за инстинкта и волята, които всъщност са само продължение на възгледите за външното природно съществуване. Но антропософското духовно прозрение ни показва, че инстинктът и волята са вкоренени в по-дълбоката си същност в духовното, а не в природното, до което можем да достигнем само с естествената наука. Инстинктът и волята са вкоренени в духа; те се интегрират само в човешкото същество. Те се разкриват в човека в естествена обвивка. Само до тази естествена обвивка науката се доближава; тя изобщо не се доближава до действителната същност на инстинкта и волята. Но като поеме по пътя от външната естествена наука към духовната наука, антропософията е способна да види не само обвивката, обвивката на инстинкта и волята, но и истинската същност на инстинкта и волята. И по този начин, тя не само извежда на повърхността на абстрактното мислене това, което действа като инстинкт и воля, но същността на инстинкта и волята оживява в живота на въображението. Антропософията започва като най-

модерната наука като знание; в по-нататъшното следване на своя път тя води към живот, тя води човешкото същество да се потопи в онези дълбини, където инстинктът и волята са вкоренени духовно в духа. Тя може да каже, защото е живо същество, заедно с Фихте: Какъв възглед си формира човек, зависи от това какъв човек е той – защото е способен, чрез своята жизненост, да му бъде позволено да работи в смисъла на тази поговорка и въпреки това да може да дава плодове за морала, за социалния живот.

Какъв вид ум има човек, скъпи присъстващи, зависи до известна степен от природата на останалата част от човешкия организъм. Но ако се съсредоточим само върху това, което живее в ума, не успяваме да схванем останалата част от организма; тогава останалата част от организма изглежда като неизвестно. Така за съвременния научен ум това, което работи във волята под нивото на живота на идеите, все още се явява като неизвестно. Ако тогава тази съвременна наука работи по начина, по който е устроен човекът, тя не вижда и следователно не преживява какво е във волевата природа на човека, защото не прониква в тази волева природа на човека. Издигайки се от знанието към пълноценен живот, антропософията се влива с цялото човешко съзнание в потока на инстинкта и волята, правейки ги съзнателни и по този начин човек придобива възможността да работи не само върху своето мислене, но и върху цялото си човешко същество. Но тогава, когато имаме наука, която работи върху цялото човешко същество, тогава, докато мислим, това, което може да повлияе на това мислене, възниква в другия човек. Тогава знанието и животът действат като органично цяло, където едното определя другото едновременно, а не едно след друго. Тогава, в това органично взаимодействие, философията, включително моралната философия, може да бъде това, което човешкото същество може да направи от тях по силата на своята природа.

Това, уважаеми присъстващи, са нещата, които трябва да разгледаме, ако искаме да признаем антропософията като морален и социален импулс. Това е, което антропософията вярва, че има да каже на нашето време в това отношение, към което се чувства длъжна да го каже. И тя трябва да бъде убедена, че възможността за замяна на потискащите сили с конструктивни няма да възникне, докато хората не решат, когато обсъждат икономически въпроси, да гледат на това, което е полезно за духовния и за правния живот, докато не имат истинско сърце за това, което единствено може да стане законно и което може да възникне само от хармонията на всички зрели човешки същества в техния независим правни живот, докато не придобият дълбоко чувство, че истинският духовен живот може да процъфтява само когато е оставен на произвола на съдбата, че трите могат да работят само заедно, както някога са работили заедно от инстинкт, когато съзнанието извън човека намира своя път към тайните на света, към които някога е намирало своя път, когато все още е работило само инстинктивно.

Това ще бъде времето, когато хората вече няма да се удивляват на света като Удроу Уилсън – поне той се е удивлявал, дори и вече да не се удивлява – и няма да оправдават държавното управление на училищното образование, като казват, че само държавата е способна да създаде условията на свобода, в които свободният индивид може да живее. Е, скъпа публика, такава свобода може да се позволи да възтържествува само ако е обусловена, тоест направена необходима от държавните институции.

И по-нататък, в своята велика книга „Държавата“, публикувана през 1889 г., Удроу Уилсън казва: държавата не трябва да се отказва от контрола над училищата, защото това, от което държавата се нуждае за своята власт, за своята авторитетна ефективност, тя може най-добре да постигне, като поеме отговорност за преподаването.

Сега, скъпа публика, всеки, който чувства какво трябва и трябва да представлява свободата на духовния живот, трябва да се разбунтува срещу една максима, която гласи: държавата трябва да внуши на децата това, от което се нуждае за нейното запазване – защото казвайки това, тя казва, че държавата трябва да установи в училищата това, което не е свобода на духовния живот, което е най-дълбоката липса на свобода в духовния живот.

Докато учените нямат око, око на душата, което да погледне нагоре към това, което се мисли за духовното, за правното, не може да има подобрение в настоящия ни морален живот, който е в основата на социалния, и в самия този социален живот, защото ние се нуждаем не само от критика на старите морални инстинкти, от критика на старите социални понятия, но и от създаването на нови морални импулси и нови социални импулси. Но те могат да се постигнат само чрез наука, чрез знание, което, като одухотворява самото човешко знание, е способно да проникне и в духовния свят.

5. Сесия с въпроси и отговори

Уважаеми участници! По любезното подтикване на барон Розенкранц, нашите приятели зададоха редица въпроси, на които ще бъде даден отговор в рамките на това събитие.

Преди това обаче, тъй като молбата е била отправяна толкова често и аз лично съм молил някои приятели, бих искал да помоля присъстващите тук художници и няколко други, които никога не са виждали дървената група, която все още е в процес на разработка, да дойдат в студиото утре в 9:00 часа. Тогава тази група ще бъде показана. Но ви моля да приемете този въпрос много сериозно и наистина моля да дойдат само онези, които никога преди не са виждали групата.

Сега ми бяха зададени редица въпроси.

Въпрос: Ако съдържанието на едно произведение на изкуството е най-важното нещо, защо не можем да го изразим в съответствие с гръцкия идеал?

Д-р Щайнер: Въпросът не е съвсем ясен. Бих искал да мисля, че той намеква за това, което често съм казвал за възгледа на Гьоте за изкуството, който беше изразен, когато Гьоте, пристигайки в Италия, пише на приятелите си във Ваймар: „Когато гледам тези гръцки произведения на изкуството, вярвам, че гърците, създавайки своите произведения, са действали според същите закони, по които действа самата природа и които се опитвам да схвана.“ Бих искал само да отбележа, че ако е възможно човек наистина да намери начин да изпита и преживее отново творческите сили на природата, както съм посочвал в различни случаи, когато обсъждах тази сграда, тогава ние всъщност не ставаме имитатори на природата, а творим с материалите си по същия начин, по който природата твори. Трябва само да помним, че в пълното възприятие на човека целта не трябва да бъде да се имитира природата, защото каквото и да срещаме в природата, независимо дали под формата на пейзаж или нещо друго, винаги е направено по-съвършено от природата, отколкото дори най-изявеният художник може да постигне.“ Изкуството е оправдано само ако, в Гьотеевия смисъл, не имитира природата, а продължава нейното дело от същите сили, които природата използва, за да създава. И тогава, ако творим по този начин, можем да пресъздадем природата, точно както са правили гърците. Трябва само да сме наясно с факта, че човечеството не преминава през различни етапи на развитие напразно, както и отделният човек, а че нашето настоящо човечество има различни импулси за развитие от тези на хората от гръцката епоха. Това, което гърците са имали общо с природата в своето изкуство, е налице и за нас в различна форма и ако приемем и разберем тази метаморфоза на цялостното съвместно съществуване на човека с природата, тогава определено можем да кажем, че това, което създаваме, е също толкова „пресъздадено според законите на природата“, колкото са и гръцките произведения на изкуството.

Въпрос: Ако вземаме красиви цветове от природата, защо да не можем да вземаме и красиви форми от нея?

Д-р Щайнер: И аз не бих могъл да видя това. Но ви моля да се замислите отново как многократно говорих за цветовете във връзка с тази сграда и как говорих за формите в лекцията си за изкуството. Не става въпрос за имитиране на нехудожественото, което е характерно за нехудожественото настояще време, а за това да не имитираме цветовете на природата, а да ги преживяваме. В края на краищата, ние вътрешно преживяваме цвета и след това творим от света на цветовете. По същия начин, разбира се, можем да преживеем и формата отвътре и тогава ще създадем форми за себе си, както те се появяват и в природата. Но трябва да имаме предвид, че когато рисуваме, всъщност искаме не да имитираме формите на природата, а да ги имитираме. Трябва да рисуваме повърхностите. Наистина в самата природа е така, че хоризонталната линия, когато я нарисуваме, е фалшива – излъгах преди няколко дни. Това, което може да се види, е синьото небе, зеленото море, а формата е резултат от цвета. Това вече е в природата и когато работим артистично извън цвета, формата възниква точно както формата възниква в самата природа.

Въпрос: Трябва ли да се използва цвят в рисуването от морална гледна точка?

Д-р Щайнер: Ако разбирам правилно въпроса, той се пита дали човек трябва да се опита да преведе морално намерение в цвят или дори в цветова хармония, ако има морално намерение.

Вярвам, че всеки, който се опитва да въплъти човешки и морални мисли в цвят по този начин, всъщност твори по нехудожествен начин. Само това, което може да се преживее като духовно в света на цветовете, може да бъде въплътено в цвят.

Доколкото човек има моралното намерение да оформи художествено това, което е било морално замислено, той се връща към символизирането, а алегоризацията винаги е нехудожествена.

За да илюстрирам какво всъщност имам предвид, ще кажа следното: Веднъж бях длъжен да реконструирам формите на Кабири, Самотракийските богове, Самотракийските мистерии, за целите на едно представление на Фауст тук. Те трябваше да бъдат показани, докато се произнасяше Гьотеевият текст. Вярвам, че успях да конструирам тези Кабири от духовно съзерцание. Тогава – и казвам това не от нескромност, а защото е факт, който трябва да бъде съобщен – тогава на един от нашите членове му хрумна да има и тези Кабири, които паднаха, и те трябва да бъдат снимани. Сега мисълта да снимам триизмерно произведение е толкова отблъскваща за мен, че всъщност искам да избягам от всяка снимка на скулптура, защото това, което е наистина художествено създадено, е създадено от духовно преживяното чувство за материал и защото е невъзможно да се преживее директно това, което е замислено в пространствени форми под формата на повърхност. Затова по онова време предпочетох да го направя отново в черно и бяло, защото исках да взема предвид това желание и тогава да може да се снима.

Всеки, който смята, че моралните намерения могат да бъдат реализирани в живописта, си мисли, че може да вземе всяко съдържание, имам предвид новела, и след това да го излее във всеки материал. Това не е вярно. Художествено е невярно. В даден материал всяко художествено нещо може да бъде оформено само по един начин.

Въпрос: Означава ли това, че в бъдеще скулптурата трябва да изразява вътрешно чувство, а живописта – вътрешна мъдрост?

Д-р Щайнер: Ще си позволя да отговоря на този въпрос сега, защото той е свързан с друг въпрос, във връзка с предишния въпрос.

Въпрос: Не би ли имало изкуството под влияние на антропософските учения склонност да стане монотонно, което не би било интересно? Не съществува ли опасност изкуството да носи антропософски отпечатък, сякаш от определена школа по живопис? Д-р Щайнер: Ако човек схване това, което наистина може да възникне от антропософското мислене като изкуство, схване го правилно, тогава мисля, че въпросът изобщо няма да възникне и човек няма да бъде накаран да повярва, че антропософията някога би могла да се стреми да влияе на изкуството чрез антропософските учения. Да се мисли по друг начин, освен че художественото може да възникне от преживяването на духа, протичащ в материалното, от съжителството с материалното, всъщност не може да се предположи от антропософска нагласа.

По донякъде примитивен начин много антропософи разбират това например като рисуване на черна дъска на това, което им е дадено в учението на розенкройцерите, и след това човек среща тези образи във всички отделни клонове. Има вътрешно чувство, вътрешно замислено, външно записано.

Обикновено си помагам по отношение на подобни „художествени опити“, като не ги разглеждам в съответните клонове, защото те, признавам, са примитивни и не много далечни, но са точно погрешни опити да се пренесе това, което може да бъде представено в духа, което сега се превръща в слово, което се превръща в учение, в някакъв художествен аспект. Това е глупост. Не можеш да пренесеш това, което е учение, в произведението на изкуството.

Но истинската антропософия, независимо дали се подхожда към нея чрез ученията или чрез изкуството, води до вътрешно преживяване на нещо далеч по-оригинално от антропософското учение и антропософското изкуство, на нещо, което лежи по-назад в човешкия живот. Ако, от една страна, се създават художествени форми, които нямат нищо общо с антропософските учения, а от друга страна, ако човек се фокусира върху словото, върху мисълта, тогава, от едни и същи основи, човек създава контексти на идеи. И двете са клони, които идват от един и същ корен. Но не можете да вземете единия клон и да го забодете в другия.

Във всеки случай, не мога да разбера как един живот, развил се от подобно изкуство, би могъл да стане монотонен, защото – и сега говоря само илюстративно – мога да ви уверя, че ако трябваше да построя друг, след като тази е завършена, той би бил съвсем различен, би изглеждал съвсем различно. Никога повече нямаше да мога да построя тази структура по монотонен начин; и бих построил трета по

различен начин – със сигурност няма да се стигне до това в това въплъщение. Но чувствам, особено в това, което е в основата на антропософското като живото, че в изкуството, отвъд всичко монотонно, то оживява. Мога да ви кажа, човек винаги иска само да се съобрази с това, което може да направи, с това, което се представя на душата, и съвсем не по монотонен начин, а да покаже в голямо разнообразие това, което би искал да покаже.

Въпросите, зададени на английски, вече са получили отговор и тъй като г-жа Макензи обеща да ни разкаже за някои от намеренията си, смятам, че можем да използваме времето, което ни остава, за да изслушаме намеренията на г-жа Макензи.

Г-жа Макензи: (бележки на английски, не са записани)

Д-р Щайнер: Бих искал да изразя сърдечната си благодарност на г-жа Макензи и да помоля барон Вален да преведе думите ѝ на немски.

Барон Уолин: (превод:) Д-р Щайнер е дал съгласието си да проведе семинар за учители тук около Коледа. Г-жа Макензи е поела отговорността да намери подходящи хора в Англия и Америка, които биха могли да бъдат приети като студенти в тези семинари, и г-жа Макензи се надява, че ако се положи такова начало, ще бъде възможно постепенно да се разработи семинар за обучение на учители за целия свят тук. Въпросът се разглежда доста неформално, за да се спечели време, така че когато се върне в Англия, г-жа Макензи незабавно ще се опита да се свърже с такива личности, които сметне за подходящи да посещават този курс. Би било важно да се знае рано, през октомври, кои личности и колко могат и ще дойдат тук. Разбира се, самият д-р Щайнер ще води курса.

Д-р Щайнер: Бих искал само да кажа това съвсем накратко в отговор на думите на г-жа Макензи: ако този изключително удовлетворяващ план може да бъде реализиран, тук трябва да се направи всичко възможно, за да се удовлетворят онези, които полагат такива усилия за разширяване на ефективността на Гьотеанума в тази важна област. Благодаря Ви много от името на нашата кауза и обещавам, че тук ще бъдат положени всички усилия, за да се осъществят намеренията Ви по достоен начин!

6. Обиколка с екскурзовод на сградата на Гьотеанума

Бих искал да кажа няколко думи за идеята за сградата, с подкрепящия, директен поглед върху сградата. От самото начало може да възникне мнението, че ако човек трябва първо да говори за такава сграда, това показва, че тя не прави необходимото впечатление като художествено произведение; и в много случаи това, което се мисли за сградата на Дорнах, за Гьотеанума в света, се мисли от погрешна гледна точка, повлияна от сетивния възглед. Например, разпространено е мнението, че сградата в Дорнах е предназначена да символизира всякакви неща, че е символизираща сграда. В действителност няма да намерите нито един символ, когато гледате тази сграда, както е популярно в мистичните и теософските общества. Сградата трябва да може да се преживява изцяло от художествено възприятие и също така е създадена от тези художествени възприятия във формите си, във всичките си детайли. Следователно, тя трябва да работи само чрез това, което е самата тя. Обяснението е станало популярно и хората тогава искат обяснения; но като споменавам това тук пред вас, казвам също, че подобно обяснение на едно художествено произведение винаги ми се струва не само наполовина, но почти напълно нехудожествено и че сега ще ви изнеса един вид лекция в присъствието на сградата, лекция, която фундаментално не харесвам, дори само защото трябва да ви говоря абстрактно за детайлите, които са възникнали в съзнанието ми при проектирането на сградата, моделите и т.н., и това, което е създадено от живота. Бих предпочел да ви говоря за сградата възможно най-малко. Вече е така, че нова стилистична форма, нова художествена форма на изразяване, се гледа с известно недоверие в настоящето. Все още чувам една дума, която чух преди много десетилетия, когато учех в Техническия университет, където Ферстел изнасяше лекциите си. В една от тях той казва: „Архитектурните стилове не се измислят, архитектурният стил израства от характера на една нация.“ Следователно Ферстел е и против изобретяването на какъвто и да е нов архитектурен стил или тип сграда. Вярно за тази идея е, че стилът, който трябва да стилизира характеристиките на един народ, трябва да произлиза не от абстракция, а от жив светоглед, който е едновременно световен опит и от тази гледна точка обхваща всеобхватно хаотичния духовен живот на съвременното човечество. Въз основа на тази напълно правилна идея става необходимо да се трансформира това, което е било характерно за предишните архитектурни стилове, в органични строителни форми чрез включване на симетричното, геометрично статичното и т.н. Добре осъзнавам какво може да се каже, и с право казано от определена гледна точка, от някой, който вътрешно се е настроил към предишни архитектурни стилове, срещу това, което е било опитано тук в Дорнах като архитектурен стил: пренасянето на геометрично-симетрично-статични форми в органични форми. Но е било опитано. И така, можете да видите в тези форми на строителство, че тази сграда тук

е все още несъвършен първи опит да се изрази преходът от тези геометрични форми на строителство към органичното. Сигурно е, че развитието на човечеството се движи към тези форми на строителство и когато отново имаме импулсите на ясновидския опит, вярвам, че тези форми на строителство ще играят първата, водеща роля. Тази сграда трябва да се разбира по същия начин чрез връзката ѝ с организиращите сили на природата, както предишните сгради се разбират чрез връзката им с геометрично-статично-симетричните сили на природата. Тази сграда трябва да се разглежда от тази гледна точка и от тази гледна точка ще разберете как всеки детайл в рамките на идеята за сграда за Дорнах трябва да бъде напълно индивидуализиран тук. Само помислете за меката част на ухото си: тя е много малка част от човешкия организъм, но не можете да си представите, че органична форма като меката част на ухото е пригодена да расте на палеца на крака. Този орган е напълно обвързан с мястото си в организма. Точно както установявате, че в целия организъм поддържащият орган винаги е оформен по такъв начин, че може да има статично-динамичен ефект в организма, така и отделните форми в нашата сграда в Дорнах трябваше да бъдат такива, че да могат да обслужват статично-динамичните сили. Всяка отделна форма трябваше да бъде организирана по такъв начин, че да може и трябваше да бъде на мястото си това, което сега изглежда. Погледнете всяка арка от тази гледна точка, как е оформена, как се сплесква към изхода, например, как се извива навътре към самата сграда, където не само трябва да поддържа, но и да изразява опора по органичен начин, като по този начин помага за развитието на това, което само изглежда напълно ненужно в органичното образуване. Обикновената архитектура пропуска това, което надхвърля статиката, което организъмът развива. Но човек усеща, че идеята за изграждане е пренесена върху органичния дизайн на формите и че това също е необходимо.

Ще трябва да погледнете всяка колона от тази гледна точка; тогава ще разберете също, че обикновената колона, която е извадена от геометрично-статичното, е заменена с такава, която не имитира органичното – всичко е така, че да не е имитирано натуралистично – а е пренесено в органично направени структури. Това не е имитация на органична структура. Няма да го разберете, ако търсите модел в природата. Но ще го разберете, ако разберете как човешките същества могат да живеят заедно със силите, които имат организиращ ефект в природата и как, освен това, което самата природа създава, могат да възникнат такива организиращи форми. Така ще видите в тези опори на колоните как разширението на сградата, опората, соченето навътре и, по същия начин, както, да речем, в горния край на човешкото бедро, опората, ходенето, ходенето и т.н., е въплътено статично, но органично и статично. От тази гледна точка ви моля да погледнете и нещо подобно на структурата с трите перпендикулярни образувания на върха на стълбите тук долу. Тук възниква чувството за това как човек се чувства, когато се изкачва по стълбите. Той трябва да има чувство за сигурност, за духовно единство във всичко, което се

случва в тази сграда, всъщност във всичко, което вижда в тази сграда. Всичко дойде при мен изцяло от моето собствено интуитивно възприятие. Може да го вярвате или не, но тази форма дойде при мен изцяло от моята собствена художествена интуиция. Както казах, може да го вярвате или не, но едва по-късно ми хрумна, че тази форма донякъде напомня формата на трите полукръгли полумесеца в човешкото ухо, които при нараняване причиняват припадък, така че те директно изразяват това, което дава на човек стабилност. Този израз, тази стабилност, която трябва да се даде на човешкото същество в тази структура, се получава в преживяването на трите перпендикулярни посоки. Това може да се преживее в тази структура, без да се налага да се занимава с абстрактно размишление. Човек може да остане изцяло в художественото.

Ако погледнете подобните на стени структури, докато ги докосвате, ще откриете, че природни сили са вложени във формите, но по такъв начин, че тези форми, които са капаци на радиатори, първо са изработени от бетонния материал на сградата, а след това по-нагоре от материала на дървото и по този начин са метаморфозирани. Ще откриете, че в тези структури процесът на метаморфоза е издигнат до артистично ниво. Идеята за сградата би трябвало да има определен ефект върху такива капаци на радиатори, които са проектирани по такъв начин, че веднага да усетите целта и да не е необходимо първо да я изследвате интелектуално. Ето как тези елементарни форми, наполовина растителни, наполовина животински, са се усетили. Едва след като ги оформите от материала, човек осъзнава, че те трябва да бъдат такива. И от това следва също, че е необходимо да се метаморфозират, в зависимост от това дали са на едно или друго място, в зависимост от това дали са дълги и ниски или по-тесни и по-високи. Всичко това не е резултат от пресмятане на формата, а формите се оформят от чувството в тяхната метаморфоза, както например тук, докдето стигнахме досега, където сградата е бетонна конструкция в мазето си и където човек трябва да съчувства с дизайна на това, което бетонът представлява. Влизате тук през западната порта. Това е стаята, където можете да оставите палтото си. Стълбището, което води тук нагоре отляво и отдясно, ви отвежда до дървената конструкция, съдържаща аудиторията, сцената и съседните помещения.

Моля, последвайте ме по стълбите към аудиторията.

Сега влизаме в нещо като фоайе. Ще забележите много различното впечатление, създадено от дървената облицовка в сравнение с бетонната облицовка на долния етаж.

Бих искал да отбележа тук: Когато трябва да работите с камък, бетон или други твърди материали, трябва да подходите по различен начин, отколкото когато трябва да работите с меки материали, като дърво. Материалът дърво изисква да съсредоточите всичките си сетива върху факта, че трябва да изстъргжете ъгли, вдлъбнатини и кухини от мекия материал, ако мога да използвам израза. Това е

изстъргване, изстъргване. Вие задълбочавате материала и само по този начин можете да влезете в тази връзка с материала, която е истински артистична връзка. Докато когато работите с дърво, успявате да извлечете от материала това, което придава формите, само когато фокусирате вниманието си върху задълбочаването, когато работите с твърд материал, не е нужно да правите задълбочаване. Можете да развиете връзка с твърдия материал само като го нанесете, като работите изпъкнало, като приложите повдигнати повърхности към основните повърхности, например когато работите с камък. Схващането на това е съществена част от художественото творчество и е частично загубено в по-ново време.

Ще видите, когато влезем в аудиторията, как всяка отделна повърхност, всеки капител, се третира индивидуално. Капител в тази органична структура може да бъде само такъв, че човек да усеща: в следващите едно след друго не може да се създаде вид повторение, както е иначе при симетрично-геометрично-статичните архитектурни стилове. В тази сграда, която е продукт на органична идея, имате само една ос на симетрия, простираща се от запад на изток. Ще откриете симетрично разположение само във връзка с това, точно както можете да откриете само една ос на симетрия за по-висш организъм, не от произвол, а от вътрешната организация на силите на въпросното същество.

На този етап бих искал да спомена, че третирането на стените също трябваше да бъде напълно различно под влияние на идеята за органична сграда, отколкото преди. За по-ранните архитекти стената беше това, което разграничаваше пространството. Тя имаше ефекта на присъствие вътре в стаята. Това усещане трябваше да бъде изоставено в тази сграда. Стените трябваше да бъдат проектирани по такъв начин, че да не се усещат като граница, а като нещо, което те пренася в необятността на макрокосмоса; трябваше да се чувстваш сякаш си погълнат, сякаш стоиш вътре в необятността на космоса. Стените трябваше да бъдат направени прозрачни, така да се каже, докато в миналото са се полагали всички усилия, за да се придадат на стената такива изкуствени форми, че да е затворена и непрозрачна. Ще видите, че прозрачното изобщо се използва артистично и това е било прокарано от елементарни основи във физическото в тези прозорци, които виждате тук и които ще видите в процес на изграждане. Ако видите прозорците в смисъла на по-ранния архитектурен стил, всъщност ще трябва да имате здравословното усещане, че те пробиват стените, не се вписват в архитектурните форми, а се вписват само чрез принципа на полезността. Тук ще е необходимо артистично чувство до последния детайл. Имаше нужда да се представи стената по такъв начин, че да не е нещо затворено, а нещо, което се разширява навън, към безкрайността. Можех да постигна това само като си спомням, че използвайки едноцветно стъкло на прозореца, можете, така да се каже, да издраскате дизайни, използвайки един вид метод на ецване, метод на ецване на стъкло. И така бяха закупени едноцветни стъкла на прозорците, които след това бяха обработени по

такъв начин, че желаните мотиви да могат да бъдат издраскани с диамантен молив. За тази цел беше замислена техника на ецване на стъкло и от това се появиха прозорците.

Когато разглеждате мотивите на прозорците, не бива да мислите, че си имате работа само със символичен дизайн. Вече можете да го видите на това по-голямо стъкло на прозореца: нищо не е проектирано върху тези стъкла на прозорците, освен това, което въображението създава. Има мистици, които развиват мистицизъм с повърхностни изречения и странни идеи и постоянно обясняват, че физическо-сензитивният външен свят е вид мая, илюзия. Хората често се обръщат към вас и казват, че еди-кой си е велик мистик, защото винаги декларира, че външният свят е мая. Има нещо в човешкото физическо лице, което е мая, което е напълно невярно, което е нещо друго в истината. Това, което се появява на това стъкло на прозореца, не е нещо, което символизира; то е същество, което се вижда, само че не изглежда за духовния наблюдател така, както изглежда за сетивата. Ларинксът е органът на зрението за етерното; ларинксът вече е Мая като физически ларинкс, а това, което е просто физическо-сензитивен поглед, не е реалност. Какво стои зад него духовно? Духовният факт, че това, което се прошепва в ухото, ляво и дясно, са световни тайни. Така че човек наистина може да каже: бикът говори в лявото ухо, лъвът в дясното. Ако някой иска да изрази това като мотив в картина или с думи, тогава може да прикрепи към думата само това, което вече е в самата картина. Трябва обаче да е наясно, че човек може да разбере такава картина само ако живее в светогледа, от който тя е произлязла. Човек, който няма живо християнско чувство, също няма да може да се отнася съчувствено към изобразителните изображения, които християнското изкуство е създавало.

Художникът преживява много, когато живее във видение; но такова преживяване не трябва да се превръща в абстрактни мисли, иначе то веднага ще започне да избледнява. Пример за преживяването на художника е следният: Когато Леонардо да Винчи рисува своята „Тайна вечеря“, която сега е толкова порутена, че вече не може да бъде оценена художествено, хората смятат, че отнема твърде много време. Той не може да завърши „Юда“, защото този Юда е трябвало да се появи от тъмнината. Леонардо работи върху тази картина почти двадесет години и все още не е завършена. Тогава в Милано дошъл нов приор и погледнал творбата. Той не бил художник; казал, че Леонардо, този служител на църквата, най-накрая трябва да завърши творбата си. Леонардо отговорил, че може да го направи сега; винаги е скицирал само фигурата на Юда, защото не е намерил модела за нея; сега, когато приорът е там, той е намерил модела за Юда в него и картината сега ще бъде бързо завършена. - Ето ви такова външно, конкретно преживяване. Такива външни, конкретни преживявания играят много по-голяма роля в цялото творчество на художника, отколкото може да се изрази в такива кратки описания.

Уважаеми присъстващи, влязохте в сградата през стаята под органа и стаята за музикалните инструменти. Ако се огледате след влизане, ще видите, че архитектурната идея първоначално се характеризира с плана на етажа, изобразяващ два не съвсем завършени кръга, чиито сегменти се преплитат. Струва ми се, че необходимостта от оформяне на сградата по този начин може да се види още при приближаване към сградата от известно разстояние и ако човек има представа какво всъщност трябва да се случи в сградата. Сега ще обясня по-подробно каква е идеята на сградата. Преди всичко бих искал да отбележа, че можете да видите седем колони, разположени симетрично единствено спрямо оста запад-изток, затварящи аудиторията отляво и отдясно, докато се движите напред. Тези седем колони не са оформени по такъв начин, че да се повтаря форма на капител, форма на пиедестал или форма на архитрав над него, а формите на капителя, пиедестала и архитрава са в непрекъснато развитие.

Двете колони в задната част на органната зона имат най-простите мотиви на капител и пиедестал: форми, които до известна степен се стремят отгоре надолу, докато други се стремят към тях отдолу нагоре. Тази най-примитивна форма на взаимодействие между горе и долу след това е метаморфозирана в следните форми на архитрави, капители и пиедестали. Тази прогресивна метаморфоза се е получила чрез художествено възприятие, тъй като, когато разработвах модела, се опитах да пресъздам това, което се случва в природата. Това, което се случва в природата, където първо се образува неназъбен лист с примитивни форми в основата на растението, а след това тази примитивна форма се метаморфозира, колкото по-нагоре се издига, в вдлъбнатия, сложно проектиран лист, дори трансформиран във венчелистче, тичинка и плодник, които трябва да бъдат имитирани - макар и не по натуралистичен начин. Човек трябва да се постави вътрешно и жизнено в него и след това да твори отвътре, както природата твори и трансформира, както произвежда и метаморфозира. Тогава, без размисъл, а от много по-дълбоки душевни сили от тези на размисъла, човек ще постигне такива трансформации на второто от първото, на третото от второто и така нататък.

Може да се разбере погрешно, че например в петата колона и в мотивите на архитрава над четвъртата колона се появява нещо като вид жезъл на Меркурий. Сега би могло да се повярва, че кадуцей е бил поставен на тези две позиции от интелекта. Вярвам, че някой, който е работил от интелекта, вероятно би поставил кадуцея в мотива на архитрава, а под него - интелектът има симетризиращ ефект - мотива на колоната с кадуцея. Човекът, който работи както ние направихме тук, намира нещо друго. Тук, с мотива, който виждате като мотив на четвъртата капител, само усещайки метаморфозната трансформация, без дори бегло да съм мислил да образувам жезъл на Меркурий, този жезъл на Меркурий се появи така, както венчелистче излиза от чашелистчето. Не мислех за минал стил, а за трансформацията на мотива на четвъртата капител от третия. Може да се види как

формите, които постепенно са се появили в развитието на човечеството, са се развили съвсем естествено.

След това стигаме до епохата, когато човекът се намесва в еволюцията на своя душевен живот. Когато това се индивидуализира и се вплете в колоната, по-късно следва това, което е било вплетено по-рано върху тази архитравна повърхност. Ето защо виждате кадуцей върху капителя по-късно, отколкото върху архитрава.

Едно тънко и деликатно растение развива различни форми на листата от едно здраво. Сравнете само овчарска торбичка с кактус и ще видите как запълването и оформянето на пространството се изразява във фигуративния дизайн. В същото време в него се появява космическа тайна, тъй като човек усеща еволюцията навсякъде. Напоследък много се говори за еволюция, но малко се усеща за нея. Човек я обмисля само с ума. Говори се за еволюцията на съвършеното от несъвършеното. Хърбърт Спенсър и други са причинили много вреда в това отношение и се е появила идеята, която е напълно оправдана в ума, но която не отдава справедливост на наблюдението на природата: В интелектуалното мислене човек изхожда от предположението, че в еволюцията по-простите форми са в началото и че те по-късно стават все по-диференцирани. Спенсър по-специално е работил с такива еволюционни идеи. Но еволюцията не го показва по този начин. Наистина има диференциация, усложнение на формите; но след това се стига до среда и тогава формите отново се опростяват. Това, което следва, не е по-сложно, но това, което следва, е отново по-просто. Можете да видите това в самата природа. Човешкото око, което е най-съвършеното, е постигнало, така да се каже, по-голяма простота от очните форми на някои животни, които например имат мечовидния израстък, ветрилото, което отново е изчезнало, когато окото в еволюцията се е придвижило по-нагоре, за да стане човешко.

Следователно е необходимо човекът да се свърже със силата на природата, да почувства силата на природата, да направи силата на природата своя собствена сила и да твори от това чувство. Затова е направен опит да се проектира тази сграда по изцяло органичен начин, всеки детайл да бъде проектиран на негово място, тъй като трябва да бъде индивидуализиран от цялото. Можете да видите например, че органът е заобиколен от скулптурни мотиви, които създават впечатлението, че органът не е просто поставен в пространството, а че работи от цялостния органичен дизайн, сякаш расте от него. Така че всичко в тази сграда трябва да се опита да бъде направено по същия начин.

Виждате тук катедрата, на която стоя. При нея първото съображение беше да се създаде нещо на това място, което сякаш да произлиза от другите форми на конструкция, но по такъв начин, че да изразява и идеята, че оттук, чрез словото, човек се стреми да изрази всичко, което трябва да бъде изразено в сградата. В момента, когато човек говори тук, формите на говорената дума трябва да продължат по такъв начин, че подобно на носа на лицето, неговата форма да

разкрива какъв е целият човек. Всеки, който е правил артистично вдъхновени етюди на носа, може да превърне едно етюд на носа в „архитектурен стил“, физиономията на целия човек. Никой никога не може да има друг нос освен този, който има, и никога не може да има друг катедра освен този, който е тук. Ако обаче някой твърди това, то се има предвид от собствената му гледна точка; човек може да действа само от собствената си гледна точка.

Че тук е направен опит за истинска метаморфоза на тялото, може да се види от факта, че мотивите тук в стъклените прозорци са отчасти наистина такива мотиви, които възникват като образи на живота на душата. Например, погледнете розовия прозорец тук. Ще видите на лявото крило нещо, което излиза като западния портал на сградата; на дясното крило виждате нещо като глава. Там виждате човек, седнал на склон, гледащ към сградата, и друг човек, гледащ към главата. Това няма нищо общо със спекулативния мистицизъм; това е непосредствено вътрешно визуално преживяване. Тази сграда не би могла да бъде създадена по друг начин, освен чрез мистериозно усещане на формата на човешката глава в нея, а органичната сила, от една страна, и формата на човешката глава, от друга страна, водят до интуитивната форма на сградата. Следователно, човекът, седнал на склона, вижда метаморфозата на сградата в душата си, понякога като човешка глава, понякога като сграда, разкриваща се на външния свят. Това осигурява мотив, който води, ако мога така да се изразя, до вътрешно преживяване.

Там ще намерите в синия прозорец човек, който се прицелва – отляво – да застреля птица в полет. В десния прозорец ще видите, че човекът е стрелял. Птицата в лявото поле е в сфера от светлина. Около човека ще видите всякакви фигури, ярко живи в астралното тяло, едната, когато е на път да стреля, другата, когато е стрелял. Това е реалност, но от светския живот. Мога да си представя, че онези, които винаги искат да бъдат изпълнени с вътрешна екзалтация, могат да се обидят, ако преживеят такива неща, каквито са предвидени тук, просто като човек, който стреля. Да, бях доволен, когато един италиански приятел веднъж използва донякъде груб израз за теософите, които са такива мистици. Приятелят, който вече беше починал, го каза и аз мога да го кажа в много уважаваната компания тук, защото въпросният човек беше принцеса, а това, което казва една принцеса, може да се каже и това. Тя подмина такива хора, които винаги искат да живеят в един вид вътрешна извисеност, като каза, че са хора с „лице нагоре към корема“. Повтарям и нейния не съвсем правилен немски. Сега, дами и господа, същата идея беше реализирана и в живописиста. Мога да говоря за самата живопис, за духовната живопис, само като се позовавам на малкия купол. Само в малкия купол успях да осъществя това, което посочих като предизвикателство на по-нова живопис: че зад усилието да се създаде преживяване на прозорец, рисунката изчезва напълно. Накарах един от моите герои в първата мистериозна драма да изрази това по следния начин: че формите се появяват като произведение на цвета. Защото, когато човек чувства с чувството

за рисуване, тогава той чувства рисунката, която е пренесена в изобразителното, като лъжа. Когато начертая хоризонталната линия, тя всъщност е възпроизвеждане на нещо, което изобщо не е там. Когато приложя синьото небе като повърхност и зеленото отдолу, формата възниква от преживяването на самия цвят. По този начин може да се формира всеки изобразителен елемент. В самия свят на цвета се крие творчески свят и този, който чувства цветовете, рисува това, което цветовете си казват един на друг в творението. Не е нужно да се придържа към натуралистичен модел; той може да създаде фигурите от самите цветове. В случая природата, а и човешкият живот, вече имат известно право да оформят морала на цветнокожите с необходимост.

Вчера г-н Уели съвсем правилно посочи как по-новите художници вече имат интуитивно усещане за подобни ефекти, произтичащи от светлината и тъмнината, от самите цветове, и как стигат до това да нарисуват контрабас до тенекиена кутия. Те преследват правилното нещо само по себе си, че става въпрос само за това да се види как светлината градира в оцветяването си, когато падне върху контрабас и след това продължи да пада върху тенекиена кутия. Това е правилното нещо. Но грешното е, че това отново се основава на натуралистичен опит. Ако наистина живеете в цветовете, това произтича от оцветеното нещо различно от кутия и басова цигулка. Цветът е творчески и как се съчетава, но е необходимост от простото оцветяване, трябва да го преживеете. Тогава не правите кутия до басова цигулка, защото това е отново извън оцветеното.

Така че тук се опитам да рисувам изцяло от цветовете. Ако видите червеникаво-оранжевото петно тук до синьото и черното петно, това първоначално е ярко впечатление от цветовете. Но след това цветовете оживяват, след това от тях се появяват фигури, които дори могат да бъдат интерпретирани впоследствие. Но както човек може да създаде растения с човешкия ум тук, така и човек може да нарисува върху тях нещо, което е измислил с човешкия ум. Човек първо трябва да помисли, когато цветовете са там, точно както растението първо трябва да порасне, преди да може да го види.

И така се появи фигура на Фауст със Смъртта и Детето. Цялата глава се появи от цветовете с цялата си фигурация. Само в човешката душа духовно-реалният обект се формира сам по себе си.

Например, над мотива на органа можете да видите как е нарисувано нещо, което един филистер, човек, привързан към чувствения свят, естествено ще възприеме като лудост. Но вие вече няма да го възприемате като лудост, когато ви кажа следното: Ако затворите очи, ще усетите, така да се каже, нещо вътре в окото, като две очи, които се гледат едно друго. Това, което се случва навътре, със сигурност може да бъде развито по-нататък по определен начин. Тогава това, което, когато се гледа по примитивен начин, изглежда като две очи, светещи от тъмнината към вас, и това, което се преживява навътре, може да бъде оформено по такъв начин, че

когато се проектира навън, в него може да се види цял отвъден свят, цял светогенезис. Тук отново е направен опит да се създаде от цвят това, което окото преживява, когато, стеснявайки зеницата си, вижда себе си в тъмнината. Човек не е нужно просто да чете тайните на ума, човек може да ги види - изведнъж те са там. По подобен начин са правени опити да се пресъздадат други мотиви, отново не от натуралистичното имитиране на знаци и форми, а изцяло от цвета. Древните индийци и тяхното вдъхновение, седемте Риши, които от своя страна са били вдъхновени от звездите да рисуват с отворена глава, е, ако го правите така сега, абстрактно, всъщност безсмислено; казвам това съвсем открито. Но когато човек преживява това, което е било преживявано в древноиндийската култура във връзката между ученика и гуруто, учителя, човек се чувства така, сякаш древният индиец не е имал черепна шапка, а сякаш тя се е изпарила, и сякаш не е човешко същество, което живее в кожата си, а се чувства като седмкратно същество, сякаш неговата душевна сила е съставена от седемте душевни лъча на светите Риши от древна Атлантида, просветляващи го, и че след това той е съобщил на своя свят това, което е разкрил, не от собствения си дух, а от духа на светите Риши. Колкото повече човек разработва казаното тук, толкова повече се доближава до това, което е нарисувано тук. Интуитивното възприятие за първи път се е поставило в древна Индия, в древна Атлантида. Това, което може да се види там, е нарисувано на стената тук и едва след това може да се спекулира кога е там. Ето как посланието може да се свърже с художественото творчество. Ето как всъщност би трябвало да се случи всичко в тази сграда.

Ще откриете, че тази сграда е покрита със северни шисти. Идеята за сградата трябва да се усети до степен да се разпространява лъчисто навън. Шистите или материалът, използван за покриването им, трябва да блести по определен начин на слънчевата светлина. Тук това сякаш се случваше случайно – но, разбира се, винаги има вътрешна необходимост, която стои зад това. Когато видях северните шисти в Норвегия от влака, знаех, че това е правилният материал за покриване на сградата. Тогава все още можехме да доставяме шистите от Норвегия в предвоенния период. Със сигурност ще усетите ефекта, когато погледнете сградата от разстояние при хубаво слънце.

Основната ми грижа, докато сградата се строеше, беше акустиката. По време на строителството, разбира се, сградата беше снабдена и със скеле отвътре, за да може да се работи на горния етаж. Това не доведе до никаква акустика, акустиката беше съвсем различна, тоест, тя беше карикатура на акустиката. Сега се случи така, че акустиката на сградата също беше замислена от същата строителна идея. Идеята ми беше, че мога да очаквам акустичният въпрос да бъде решен за лектора чрез окултни изследвания. Знаете колко е трудно; не можете да изчислите акустиката. Ще видите как е постигнато, но до известна степен на съвършенство, да се осъществи акустиката. Сега може би ще попитате как тези седем стълба, които

съдържат тайната на сградата, са свързани с акустиката. Двата купола в нашата сграда са толкова леко свързани, че образуват един вид резонаторна дъска, точно както резонаторната дъска на цигулка играе роля в богатството на звука. Разбира се, тъй като цялото, както колоните, така и куполът, са направени от дърво, акустиката ще достигне съвършенство само с годините, точно както акустиката на цигулката се развива само с годините. Първо трябва да намерим начин да окажем дълбоко въздействие върху материала, да можем да усетим чрез сградата идеята за това, което сега се усеща като акустика на тази сграда. Ще разберете, че акустиката трябва да се усеща най-добре от органичния подиум. Ще видите също, че когато двама души тук, по средата, говорят помежду си, може да се чуе ехо, слизащо от тавана. Това изглежда е индикация от света, че човек може да говори само от сцената или от катедрата в сградата и че самата сграда всъщност не толерира безполезни разговори от никоя точка.

Сега, скъпи присъстващи, опитам се да ви кажа какво може да се каже по този въпрос, докато разглеждаме сградата. Ще трябва да допълня казаното днес в представянето си за идеята за сградата, което ще направя на заключителното събитие следващата събота. След това ще кажа какво още може да се каже. Сега трябва да разчистим залата за следващата лекция.

7. Уводни думи към лекция със слайдове за сградата на Гьотеанума

Уважаеми дами и господа! С ваше позволение ще разширя и допълня казаното от мен по време на обиколката на Гьотеанума и ще представя кратко описание на нашата сграда днес.

В продължение на много години нашето антропософско движение работеше, като провеждаше срещите си в обикновени зали, каквито могат да се намерят и днес. И дори когато успяхме да представяме драматични представления, основани на импулсите на антропософския мироглед, започвайки от 1909 г., първоначално трябваше да се ограничим до провеждането на тези представления в обикновени театри и при обикновени театрални условия. С разрастването на нашето антропософско движение, голям брой наши приятели излязоха с идеята да построят дом за антропософията. И сега на мен ми беше възложена задачата, така да се каже, да създам дом за антропософското движение. Бих искал да поясня, че поръчката за изграждането не дойде от мен, а от приятели на антропософския мироглед.

Възникна въпросът: как трябва да се подходи към изграждането на такава къща? Ако някое друго общество, асоциация с каквато и да е задача или цел, си построи къща днес – а днес има всякакви асоциации с всякакви цели – тогава то се консултира с някой архитект. Те се споразумяват за стила, в който да се построи такава къща: гръцки, готически, ренесансов или някакъв друг стил. Това е обичайният процес днес. Ако Антропософията беше движение като всички останали, тя би могла да продължи по този начин. Но Антропософията отчита големите изисквания на нашето време за цялостно обновление на цялата ни култура и следователно не би могла да бъде построена по този начин. Освен това Антропософията не е едностранчив сбор от идеи, а идеите на Антропософията произтичат от целия човешки опит, от дълбоките източници на човешкото същество. И това, което живее в идеите на антропософията, е възникнало от първоизточник, точно както е било с по-старите култури. И както думите на Антропософията могат да бъдат провъзгласявани от човешки уста и давани като учение, така и това, което произтича от източниците, от които произтичат и Антропософските идеи, може да бъде дадено от другата страна за пряко художествено прозрение. Тук не става въпрос за превод или транспониране на антропософски идеи в изкуството, а по-скоро за различен клон, който може да се развие като изкуство от същия източник на живот, от който произлизат антропософските идеи.

Това, което Антропософията трябва да разкрие, може да се каже от подиум с думи, които означават идеи. Но тя може да говори и от формите, от пластичните форми, от живописиста, без скулптурата или живописиста да се превърнат в символизъм или алегория, а по-скоро в сферата на чисто художественото. Това не означава нищо

друго освен, че ако антропософията създава физическа обвивка, в която да работи, тогава тя трябва да придаде на тази физическа обвивка свой собствен стил, точно както по-старите светогледи са дали на своите физически обвивки съответния стил. Вземете гръцкия стил на архитектура, както е частично реализиран в гръцкия храм: Този гръцки храм е израснал изцяло от същия мироглед, който е дал началото на гръцката драма, гръцкия епос, гръцките възгледи за боговете. Гърците са чувствали, че създавайки своите храмове, те изграждат жилище за боговете. И това съответства на това, което по-ранните културни възгледи са виждали в по-нататъшното развитие на човешката душа, преминала през смъртта; има определена качествена връзка между гръцкия бог и човешката душа, преминала през смъртта, както се е чувствало в по-ранните културни течения. И нещо подобно на това как в древността са били строени жилища за човешки души, преминали през смъртта, докато все още се е вярвало, че са на земята, по-късно е било оформено от гърците в техния храм. Храмът е жилище на бога, тоест не на самата човешка душа, преминала през смъртта, а на онази душа, която принадлежи към различна йерархия, към различен световен ред.

Тези, които могат да виждат формите артистично, все още могат да усещат във формите, създадени чрез носене, товарене и други неща за гръцкия храм, както в по-стари времена мъртвите, които все още са оставали на земята след смъртта, които, като хтонично божество, като земя, този дом е бил оформен от земята, така че храмът е бил построен като продължение на гравитационните сили на земята, както те могат да бъдат усетени от човека, когато той по някакъв начин погледне през своето крайно същество, като такава връзка на сили. Гръцкият храм може да се счита за завършен само когато човек го гледа по такъв начин, че статуята на бога е вътре. Тези, които имат чувство за форма, не могат да си представят празен гръцки храм като завършен. Те могат само да си представят, могат само да усещат, че тази черупка съдържа статуята на Атина, Зевс, Аполон и т.н.

Нека прескочим напред в историята на изкуството и да разгледаме готическата сграда. Когато се докоснете до готическата сграда с нейните форми, с нейните особени прозорци, които пропускат светлината по уникален начин, винаги усещате, че когато влезете в празната готическа катедрала, тя не е цялостна, не е завършена. Готическата катедрала е завършена само когато общността е вътре в нея, чиито души резонират в хармония в своето творчество. Гръцкият храм е обвивката на бога, който обитава земята чрез своята статуя. Готическата катедрала е във всичките си форми това, което обгръща общността в хармония и с мисли, насочени към вечното.

Гръцкият мироглед или мирогледът, оформил се в готическия период, са мъртви светове за днешното човечество. Само дегенеративните сили на упадък, произтичащи от тях, могат да живеят днес. Нуждаем се от нова култура, но такава, която не се изразява едностранчиво само в знания и идеи, а такава, която може да

се изрази и в ново изкуство. И така, развитието на историята на изкуството сочи и необходимостта от собствен архитектурен стил за антропософията, която иска да донесе нова форма на култура.

Начинът, по който трябва да се живее антропософията, се основава на факта, че до известна степен едно висше същество в човека, но което е самият човек, говори на човека, който живее в обикновения живот, протичащ между раждането и смъртта. Чрез това усещане, двукуполната структура ми се представи като необходимата строителна обвивка за този основен импулс на антропософския мироглед. В малкия купол това, което е вътрешно голямо и широко, е сякаш физически компресирано; в големия купол това, което е вътрешно по-малко широко, е пространствено разширено, това, което вътрешно принадлежи на живота, който водим между раждането и смъртта. И когато човек влезе в тази сграда в смисъла на такъв антропософски мироглед, той трябва да намери своето собствено същество. Това се основава на току-що казаното. И докато е вътре, той трябва да усети структурата по такъв начин, че той, като човешко същество, като микрокосмос, да не се чувства ограничен от структурата, а да е външно свързан с вселената, с макрокосмоса, чрез цялата структура. Но ако погледнете структурата отвън, трябва да имате усещането: Нещо се случва там вътре, което внася нещо неземно, нещо извънземно в земното съществуване. Нещо се случва там, което е скрито в самото земно. Така че трябва да е възможно да се погледне на сградата от гледна точка на цялостната ѝ форма, а също и от гледна точка на скулптурните разширения, които, както казах там, трябва да представляват органични структури.

8. Евритмия в образованието и преподаването

Уважаеми присъстващи, ще си позволим да ви представим представление на евритмично изкуство, изпълнено от деца, за да илюстрираме педагогическо-дидактическата стойност на евритмичното изкуство. Тъй като днес се занимаваме предимно с образователната и преподавателската страна на евритмията, ще представя какво трябва да се каже за евритмията като изкуство в частност на следващото ни представление в сряда и днес ще се ограничи само с това, което се отнася до евритмията като образователен инструмент и предмет на обучение. Бих искал предварително да кажа няколко думи за това, че евритмията е наистина нечут, видим език, език, който се изпълнява от движещото се човешко същество, т.е. чрез движенията на човешките крайници, цялото човешко тяло, или който се изразява и от групи хора в пространството. Това, което се очертава като евритмично изкуство, което се постига въз основа на видим език, не е обикновена игра на жестове, нито е нещо в обичайния смисъл на мимикрия и най-малкото танцово изкуство. По-скоро това е наистина внимателно изучаване на това, което човешкият организъм иска да прави, е склонен да прави, като се разкрива в речта или песента. Движенията, които ларинксът и другите органи за реч и пеене са предразположени да извършват, се пренасят върху цялото човешко същество съгласно принципа на Гютевата метаморфоза. И тъй като си имаме работа с човешки движения, които са естествени и елементарни от същността на самата човешка организация, както езикът е взет по естествен и елементарен начин от законите на човешкия организъм, ето защо евритмията е и средство за образование и обучение.

В Щутгартското валдорфско училище, което Емил Молт основа и аз ръководя, въведохме тази евритмия като задължителен предмет от най-ранните уроци в началното училище до четиринадесетата или петнадесетата година, доколкото сме стигнали с валдорфското училище досега. И още по време на [двугодишното] съществуване на валдорфското училище стана ясно, че децата възприемат този предмет с особено вътрешно удовлетворение. Ако засега пренебрегнем артистичния аспект, бихме могли да наречем евритмия в това отношение: душевно-въдъхновена и одухотворена гимнастика. И като предмет тя се добавя към обикновената гимнастика като душевно-въдъхновена и одухотворена гимнастика. Тази обикновена гимнастика е в края на краищата само логично следствие от физиологичното изучаване на човешкия организъм, от изучаването на физическото. Движенията, които децата изпълняват в евритмията, не произтичат от този един аспект на човешкото същество, физическото тяло, а от тялото, душата и духа, тоест от цялото човешко същество. Ето защо детето също чувства това, което прави, като въдъхновен от душата гимнастик, сякаш е извадено от цялостното човешко същество и живее в тези движения с особено удовлетворение.

Ако искаме да разберем как е това, трябва само да помислим как за някой, който е способен интуитивно да се постави в законите на човешкия организъм, всяко възможно движение, към което тялото се стреми, вече е налично в почиващата човешка форма. Този, който може да вижда по този начин, вижда в почиващото човешко същество как това същество непрекъснато се стреми да се слее с организма в движения, които вече са изразени в тяхното формиране във формиращата или в спокойната форма. Човек задейства самата човешка форма само като премине от наблюдението на скулптурата на човешкия организъм към тази движеща се скулптура на евритмията, която е едновременно видим език. Всеки, който е способен да изучава движенията на човешкото същество, които произтичат от елемента на волята, дълбоко вкоренен в подсъзнанието, тези възможности за движение, които се намират в човешкото същество, ще открие навсякъде, че тези движения не са нищо друго освен това, което от своя страна иска да се успокои по същия начин, както човешкият организъм, когато почива, стои спокойно или седи спокойно, показва своята спокойна форма. Достатъчно е да погледнете само ръката и прилежащата ѝ ръка: Ако погледнете формата на пръстите, предмишницата или каквото и да е друго, не можете да си представите, че то е предназначено да бъде в покой. Формата му в покой е такава, че всяко възможно движение и мобилност вече са изразени във формата на покой. И когато ръцете и дланите на човек се движат, виждаме как са възможни само движения, които са естествени и елементарни, а те от своя страна сочат към спокойната форма на самите ръце и длани.

Детето усеща, че всичко в евритмията произлиза от вътрешните закони на човешкия организъм. Ето защо, както виждаме в Щутгартското валдорфско училище, те изпълняват тези евритмични движения с такъв голям ентузиазъм, като одухотворена гимнастика.

И ако се вгледаме още повече в душата, трябва да кажем, че обикновената гимнастика всъщност може да извлече от човешкото същество само това, което се крие в неговата физическа организация. Един ден ще разсъждаваме върху тези неща по-обективно, без днешните предразсъдъци. Тогава ще се види колко едностранчива е обикновената гимнастика. Със сигурност не искам да стигам дотам, доколкото е говорил един известен физиолог, може би дори най-известният в Централна Европа, който някога е седял тук, е слушал подобно въведение и по-късно ми е казал: Значи, вие смятате гимнастиката като цяло за едностранчивост, извадена от физиологията? Аз, като физиолог, казах той, разглеждам гимнастиката, такава каквато се практикува днес, съвсем не като предмет за обучение, а като варварство.

Сега, от учтивост към нашата култура – човек винаги трябва да бъде учтив – няма да кажа, че гимнастиката е варварска, но бих искал да кажа: тя е едностранчива, взета е само от физиологията на човешкия организъм, докато тази вдъхновена

гимнастика, която се среща в евритмията, е взета от тялото, душата и духа, от цялостното човешко същество. Ето защо тя се използва като средство за обучение, като образователен инструмент, който изважда у детето това, от което настоящите и бъдещите поколения в частност ще имат много, много нужда, а именно волевата инициатива, инициативата на душевния живот.

Това вече е демонстрирано във Валдорфското училище чрез преподаването на евритмия, как развитието на волята, волевата инициатива, се освобождава от подсъзнателните дълбини на човешкия опит през детството. Това е постигнато, защото евритмията не пренебрегва физическата страна, обръща се само към душата и духа, а взема предвид и трите елемента на човешкия живот - развиване на духа, развитие на душата, развитие на тялото. Детето преживява евритмията като нещо толкова естествено, че когато тя бъде представена на детето, то се научава да я обича от същия вътрешен импулс, както е при речта. Точно както при речта, когато е представена на детето, естественият импулс у детето да разкрие речта е налице, така и при евритмията, когато е представена по естествен начин, има такъв импулс у детето да се занимава с евритмия, както и с реч. И така, можем да се надяваме, дами и господа, че евритмията ще бъде все по-разпознавана като образователен инструмент в педагогическата и дидактическата област. Това, което липсва на нашето време, от което се нуждае нашето време, е въвеждането на евритмията в учебната програма да се разглежда като нещо естествено.

9. Евритмията като свободно изкуство

Уважаеми присъстващи, миналия понеделник успяхме да представим евритмията като образователно и преподавателско средство и аз си позволих да говоря за евритмията като форма на гимнастика, която е вдъхновена и одухотворена. Днес тук ще ви бъде представена евритмията като свободно изкуство. Да се обясни това, което се стреми да се разкрие като изкуство, всъщност е нехудожествено начинание. Защото всичко, което е истински художествено, трябва да работи чрез това, което представя директно във възприятието. А от друга страна, хората изискват от истински художественото да могат да схванат цялата му същност, без първо да се налага да търсят пътя по някакъв заобиколен път чрез концептуално или друго обяснение.

Ако все пак си позволя да кажа няколко думи предварително, то е защото евритмията, която изпробваме тук, в Гьотеанума, а и другаде, е изкуство, което черпи от непознати досега художествени източници и използва и непознат художествен формален език. И позволете ми да кажа няколко думи предварително за тези художествени източници и този художествен формален език.

Това, което разкрива евритмията като свободно изкуство, са движенията на човешкото същество в отделните му крайници или движенията на групи хора в пространството. Тези движения не са просто мимикрия или пантомима, нито са просто жестикулиращи или дори танцови; по-скоро евритмията е предназначена да бъде истински видим език и видим език, който произлиза от чувствено-трансценденталните наблюдения на самия човешки организъм, така че в евритмията човек може да извлече нещо от човешкото същество, което излиза от него също толкова органично - без да е мигновен жест или изражение на лицето - както самият човешки език. И както звукът или тонът при пеење извира по закономерен начин от човешката душа, така и това, което се появява като евритмично изкуство, трябва да излезе от човешката душа, от човешката организация.

Както казах, важно е внимателно да се проучи, по начин, който е едновременно сетивен и свръхсетивен, кои двигателни тенденции или тенденции за движение започват в човешките речни или певчески органи, когато човекът се готви да говори или пее. Казвам изрично: двигателни тенденции, защото това, което имам предвид, не е истинско движение, а всъщност може да се наблюдава само това, което лежи в основата му в процеса на възникване, така да се каже в *status nascendi*, защото това, което иска да се оформи като движение в органите на пеење и говорене, се спира в своето развитие от пеещия или говорещия човек и се превръща в онези движения, които след това могат да представят тона или звука, така че това, което възниква в отделните органни системи, в певческата или говорещата система у човека, трябва да се пренесе върху целия човек. Това е изцяло в съответствие с

принципа на теорията за метаморфозата на Гьоте. Гьоте разглежда отделния лист като опростено растение, а от своя страна цялото растение като сложен лист. Това, което Гьоте прилага тук само към морфологичните съображения, може да се издигне до художественото. Човек може да пренесе това, което е оценено в една отделна органна система по отношение на възможностите за движение, върху цялото човешко същество, точно както природата пренася формата на отделния лист върху цялото растение в по-сложна форма. Тогава цялото човешко същество се превръща в орган за реч или пеене. И дори групи хора се превръщат в орган за реч или пеене. И човек трябва да търси също толкова малко връзка между отделното движение и отделния душевен процес, колкото може да търси връзка между отделния звук или тон и това, което се случва в душата. Но както речта като цяло се формира по закон, така и формирането на евритмичните движения като цяло е абсолютно закономерно. Това може да се постигне, като се позволи на човешкото същество да се разкрие чрез тази евритмия, да представи в собствения си елемент именно онзи артистичен елемент, който е в основата на пеенето или говоренето. Защото в речта, чрез човешката организация, концептуалното и това, което не просто излиза от главата като концептуалното, а по-скоро излиза от цялото човешко същество: волевото, се сливат. Но колкото повече чисто концептуалното живее в някакво съдържание, толкова по-малко артистично е това съдържание. Мисълта убива артистичното. И само доколкото може да премине през езика от елемента на волята, идващ от цялото, от напълно човешкото, толкова може да се открие в езика наистина художествено и поетично.

Следователно, поетът, който е истински творец, трябва да води постоянна война срещу прозаичния елемент на езика. Това е особено валидно за цивилизованите езици, където езикът все повече се превръща в израз на когнитивна мисъл, от една страна, или, от друга, на мисъл, подходяща за социална конвенция. С развитието на езиците в цивилизацията те се превръщат във все по-неизползваем и неизползваем елемент за изразяване на онази духовна реалност, която артистичният поет трябва истински да търси. Следователно, поетът трябва да надхвърли прозаичното съдържание и чрез ритъм, рима, хармония, метрика, музикалното или въображаемо-тематичното, да върне езика, така да се каже, обратно към онзи елемент, в който човешкото същество, чрез звука или фонетиката, се прави разкривател на духовното и по този начин може наистина да издигне звука или фонетиката до духовно-художественото.

Поради специфичния начин, по който се изразява чрез движение, евритмията действа от човешката воля по елементарен и естествен начин. Именно чрез това истински артистичното, както музикалното, така и поетичното, може да бъде извадено наяве у хората. И това, към което поетът, бих казал, вече се стреми в една невидима евритмия, може да се види в човешките движения, които се случват в евритмията. Човек може да създаде акомпанимент към всяко музикално

произведение в евритмия и тогава, в известен смисъл, се изпълнява видима песен. Човек може също да пее в евритмия, точно както може да пее чуто. И човек може също да представя поезия в евритмия, като в този случай това, което се появява на сцената като евритмия, трябва да бъде съпроводено от рецитиране или декламиране на стихотворението. В една неартистична епоха ще има малко разбиране за това, което е необходимо, за да може рецитирането и декламацията да съпътстват евритмичното изкуство. А днес е такава неартистична епоха. Днес разбираме малко какво е имал предвид Гьоте, когато е репетирал своите ямбични драми с палка в ръка като диригент с актьорите си. Той не е гледал прозаичното съдържание, а е гледал художественото оформяне на ямб. Или е трудно да се разбере как Шилер, особено в най-значимите си стихотворения, първоначално не е имал в съзнанието си буквалното прозаично съдържание, а по-скоро мелодична тема, в която след това е включвал буквалното прозаично съдържание, така да се каже. В една нехудожествена епоха като настоящата, когато значението на декламирането и рецитирането се вижда във факта, че се подчертава прозаичното съдържание и че това, което се крие зад прозаичното съдържание като ритъм, рима, хармония, музикални и въображаеми теми, стои зад прозаичното съдържание. В такава епоха човек ще разбере малко какви форми трябва да приемат рецитирането и декламацията, за да се изпълняват едновременно с евритмията.

Но човекът, който не е артистичен, трябва да разбере как се търси тайна евритмия в истинската поезия и как тази тайна, невидима евритмия може да се разкрие във видимия език, на който се появява тук. Преди подобни представления винаги трябва да казвам, че молим публиката да бъде снизходителна, защото знаем много добре, че тази евритмия е все още в ранните етапи на развитие. Но всеки, който се задълбочи в истинската ѝ същност, може също да знае, че тя предлага неограничени възможности за развитие. Защото защо? Когато Гьоте казва: „Когато природата започне да разкрива тайната си на този, който я наблюдава, той изпитва най-дълбок копнеж по най-достойния ѝ тълкувател, изкуството“, може да се добави, оправдавайки евритмията: „Когато самата човешка същност в своето формиране и в своето движение започне да разкрива тайната си, изпитва най-дълбок копнеж да разкрие на околното това, което се крие в тази човешка форма по отношение на възможностите за движение, на евритмия.“

Ако, както казва Гьоте другаде, когато човек стои на върха на природата, той вижда себе си като цяло от природата, взимайки заедно ред, хармония, мярка и смисъл, за да се издигне до създаването на произведение на изкуството, тогава, по отношение на евритмията, може да се каже, че тази евритмия не използва външен инструмент, а самия човек, и в човека са наистина скрити всички тайни на света. Ако можем да ги извлечем от него, тогава разкриването на тези тайни на човечеството, на тези микрокосмически тайни, е разкриване на макрокосмическите тайни.

Евритмията използва човека като свой инструмент, черпейки от неговата природа ред, хармония, мярка и смисъл и представяйки човека като произведение на изкуството. Като предприема това, трябва да има неограничени възможности за развитие в него, защото ако човекът се приема като инструмент за художествено изразяване, това във всеки случай е най-достойният художествен инструмент. И така можем да се надяваме, че от евритмията, която днес е все още в начален стадий, ще произлязат художествени откровения. Тези откровения може би все още са донякъде повлияни от нас, но вероятно ще дойдат първо чрез други. Тези откровения могат да утвърдят евритмията като пълноценно по-младо изкуство, наред с нейните пълноценни по-стари сродни изкуства.

10. Евритмията в драматичните изкуства

Уважаеми присъстващи! В уводните думи на предпоследното представление тук си позволих да кажа няколко думи за образователните и артистичните аспекти на евритмията. Ако сега си позволя да кажа няколко думи и преди днешното представление, то е по специална причина. Днес в представлението ще имаме не само евритмизиран лирически и подобен материал, но и драматични сцени, и всъщност драматични сцени от моите мистерийни драми. Тук става въпрос за използването на евритмията в драматичното представяне на драматичното. Особеното при евритмията е, че тя се отдалечава от трактовката на речта и звука, както я практикуват поетът и композиторът, и се връща към онзи видим език, който изразява чрез движенията на хора или групи хора това, което иначе би било изразено чрез музика или реч.

Но сега, за да бъде поезията, тоналът, истинско изкуство, човек трябва да се върне от простото съдържание на чутото към по-дълбокото третиране на тона, звука, думата, слововръзките и т.н. Човек трябва да се върне към това какъв е ритъмът, тактът, каква е римуемата обработка, каква е музикалната или въображаемата тема и т.н. Защо е необходимо да се връщаме от буквалното съдържание или музикалното съдържание, което е по същество просто невидима евритмия, към тази евритмия? Защото всяко изкуство, дами и господа, трябва да пренесе това, което може да се преживее, в сферата на свръхсетивното, на духовното. И именно чрез това човек е способен например да пренесе езиковото нагоре в духовното, да пренесе това формално - ритмичното и т.н. - в речевата обработка.

Тъй като евритмията е по-специално загрижена за това да доведе това неуловимо, или по-скоро само косвено уловимо, до прякото сетивно възприятие, тя е особено подходяща за изобразяване на драматични сцени, в които действията, които иначе се случват на земята в сетивно-физическата област, се издигат в свръхсетивно-духовната област; когато на сцената трябва да се представи нещо, което свързва човешкото същество в най-съкровенията същност на неговата душа със световната душа и световния дух, всъщност със свръхсетивното.

Имали сме този опит, първоначално по-специално при изпълнението на отделни сцени от „Фауст“ на Гьоте – където Гьоте е принуден от целия си фаустовски сюжет да пренесе отделните действия в свръхсетивната сфера – за да разкрие това, което не може да бъде представено с обикновени жестове в сетивно-физическата сфера. Прологът в небето, сцената с Ариел в началото на втората част, сцените в класическата или романтичната „Валпургиева нощ“, голяма част от това, което се намира във втората част по-специално, е обработено от Гьоте в езика по такъв начин, че се вижда, че поетът като художник чувства, че в този случай трябва да се отклони от повече или по-малко натуралистичното сценично представяне в жеста – и да премине към нещо, което също стилистично издига това, което човешкото

същество представя на сцената чрез себе си, в стилизирана сфера и по този начин довежда свръхсетивното до разкритие на сцената. Такива сцени, в които свръхсетивното играе, не толерират обикновените жестове, които трябва да се използват при възпроизвеждането на такива действия, които се играят във физическо-сетивната сфера. И по-специално, може да се каже, че това може да се илюстрира от моите мистериозни драми, които в толкова много случаи трябва да пренесат импулсите за развитие, които играят в тези мистерии, в свръхсетивната сфера. И тук може да се каже, че те лесно могат да бъдат пренесени нагоре. Защото, виждате ли, скъпа публика, тези мистерии са оклеветени, ако човек вярва, че нещо е замислено абстрактно в тях и след това е приведено в поетично-художествена форма. Мога да кажа, без да се държа нескромно, че тези мистерии, както се появяват пред очите ни в тяхната картинна последователност днес, първоначално са били видени в картини в ума; всичко в тези мистерии, в пространството и времето, всичко в тези мистерии е било замислено в картини и винаги се дразня, когато се появят хора, които тълкуват тези мистерии символично по някакъв начин, защото аз нямах нищо символично предвид. Аз също имах свръхсетивните сцени във въображението, в картини, толкова точно, толкова чак до слуха, вътрешния слух на звука на думите, както стоят там. Те бяха замислени буквално и са само копирани от това, което е било видяно.

Следователно, сцените, които се разиграват в свръхсетивната сфера, трябва да притежават определено евритмично качество още от самото начало и бих казал, че това е особено елементарно оживено в изкуството на евритмията. Можем да вярваме, че именно там, където драмата трябва да се издигне в свръхсетивната област, евритмията ще може да окаже голяма услуга на драмата.

Надявам се обаче, че обикновеният натуралистичен театър, където жестовете се използват за имитиране на естествени жестове, един ден ще може да бъде третиран по някакъв начин с помощта на евритмия, ако не по отношение на жестово-мимичното изразяване на отделното действие, то поне по отношение на стилизацията на дуктуса, който преминава през цялата драма. Възможно е да се намери евритмичен стил за по-натуралистични драми. Досега не съм успял, но се надявам, че както при лириката, епоса и т.н., драматичният театър също ще може да използва евритмия в по-голям мащаб, където тя също не се издига в свръхсетивното.

Но именно чрез това, което може да се постигне в драматичната област днес с помощта на евритмията, може би по убедителен за зрителя начин, може би може да се каже и от различна гледна точка от преди, че евритмията може да се превърне в нещо – дори и да е все още в начален стадий днес, и ако по същество можем само да правим опити за това днес, тази евритмия ще може да се превърне в нещо, което един ден може да се представи като пълноценно изкуство редом с другите пълноценни изкуства във всичките им отделни разклонения.

11. Заключителни думи

Уважаеми участници! Когато имах удоволствието да ви приветствам тук като посетители на нашия летен курс миналата неделя, можех да кажа от дъното на сърцето си, че тук, в този Гьотеанум, ние се опитваме, в науката, в изкуството и във всичко, което може да бъде религиозно вдъхновено от науката и изкуството в дълбините на човешкото същество, да следваме ясно доловимия зов на самия дух на времето, който, както вярваме, позволява да бъде чуто, както се разбира тук, защото иска хората да използват силите си, за да се изведат от упадък и към нова зора. Работата на този Гьотеанум и работата на всички негови сътрудници трябва да бъде посветена на изпълнението на този зов на времето. В краткото време по време на летния курс, през което имахме щастието да ви видим тук, естествено беше невъзможно да дадем повече от няколко намека за намеренията на този Гьотеанум и действителната цел, която нашите сътрудници имат предвид за тази работа. Но това, което трябва да се разработи тук, трябва да бъде живо цяло. И така, не може да бъде другояче, освен както в живота на отделния човек, всяка една стъпка, която човек прави, било то като дете, като възрастен или като старец, съдържа смисъла на целия му живот по някакъв начин, че по същия начин, в едно живо духовно тяло, една жива духовна дейност, индивидуалната стъпка, която може да бъде представена само в краткия период от една седмица, въпреки това показва в известен смисъл смисъла на цялото. И ние бихме се радвали тук, ако бихте могли да вземете нещо от тази една стъпка за смисъла на нашата работа, за смисъла на нашата воля. Често съм си позволявал да изразя нещо за смисъла на тази работа, на тази воля, като посочвам как съдържанието на знанието, изразено тук в словото, е единият клон, който израства от един корен, но как друг клон, този на художественото творчество, израства от този корен, така че тук нито изкуството, нито науката се въвеждат в другия, а и двете имат един и същ корен и и двете искат да изработят своите продукти тук с равни права и по един напълно творчески начин. И когато това, което може да се изрази в идеи заради познанието, това, което може да се изрази във форми заради съзерцанието, се разработва по този начин, тогава това, което се разкрива от двете страни, от двете най-важни и съществени страни на човешката природа, обхваща религиозните корени на човешкото съществуване, действа в човешкото същество, в онези по-дълбоки нагласи на сърцето, където човешкото същество е свързано с единството на света, с божественото в света. Така че, дори и да не всичко трябва да се реформира тук и не може да се реформира, религиозният живот се култивира, както може да се култивира, когато другите откровения на божественото, художественото и научното, се култивират по правилния начин. Този смисъл е изразен от Гьоте, от когото този Гьотеанум носи името си, с красивата дума: Който притежава наука и изкуство, има и религия. Който не притежава и двете, нека има религия.

И тъй като подобно събиране докосва най-съществената част от това, което човек носи в себе си, в цялата си човечност, ние бихме искали да работим по такъв начин, че тези, които идват като посетители, също да се доближат човешки един до друг, човешки по-близо до това, което иска да работи и да бъде ефективно тук от смисъла на Гьотеанизма. И всеки, който разбира смисъла на Гьотеанизма, би искал да се надява, че това, към което се стремим и което чувстваме тук, ще накара хората да си тръгнат с мисълта, че са видели нещо в този Гьотеанум, са преживели нещо, което дава усещане за родство на силите, които живеят във всички човешки същества, за родство на онези сили в човешката природа, които могат да обединят в братство хората от цял свят. Бихме искали също така да се надяваме, че тези, които посещават този Гьотеанум, ще имат чувството, че тук се стремим към него с нашите скромни средства – дали всъщност можем да постигнем това, ще зависи от преценката на нашите съвременници – целта тук е тези, които преживяват работата и цялото същество на този Гьотеанум тук, защото изпитват човешко родство, да могат да почувстват този дом като дом на човешката душа. Само да можете да отнесете със себе си чувството, че сте в дом за човешки души! В един дом всичко, което чувстваме, усещаме и преживяваме, сочи към общите процеси и произход. Чувството за принадлежност, чувството за братство на цялото човечество е това, което бихме искали да внушим във всичко, което се прави тук. И бих искал да кажа още днес, докато се разделяме, че вашето посещение може би е допринесло с нещо за тази велика цел на човешкото братство, към чието сътрудничество всеки, който влиза в този Гьотеанум, поне в духа, в който е бил замислен, трябва да се чувства призван. И така нека дните, които прекарахте тук, ви сближат и с нас като човешки същества. В днешно време чуваме призови за човешко братство и човешки съюзи навсякъде и от всички страни. Но какво искаме да постигнем, като отправяме този призив? Искаме да обединим хората, които са си причинили неопишуема болка в ужасна катастрофа, за да образуват братски съюзи. Необходим ли е такъв съюз, ако се обърнем към човека по правилния начин, като се обърнем към духа, от който човекът е израснал, в който е вкоренен? Истинското, истинско човешко братство не е необходимо да се установява, не е необходимо да се слепва, ако хората искат да търсят човешкото братство, което съществува, откакто човекът съществува, онова човешко братство, което се намира, когато човек проникне в човешкия дух, в който въпреки това човешките същества действително се намират, откакто човекът съществува на земята. Да търсиш истинско човешко братство означава да търсиш източника на човека в духа, в духовния свят; такова истинско търсене е това, към което се стремим тук, в Гьотеанума. В това отношение работата и стремежът на Гьотеанума са свързани с изискванията на съвременния дух. Именно с този дух успях да ви поздравя в неделя, когато дойдохте тук. Беше с благодарно сърце, защото тази благодарност винаги извира у онези, които са сериозни и честни по отношение на задачите на този Гьотеанум, и извира, когато се събират хора, които

искат да обърнат внимание на това, което е необходимо тук. След като тези дни отминаха, тази благодарност към вас е вкоренена още повече в съзнанието ми. Именно с тази благодарност се сбогувам с вас днес, но това сбогуване може да се обобщи в думите, които идват от целия жив дух, който се стреми към бъдещето: „До скоро!“